

מהדורת ביקורת!

הערות ותיקונים
יתקבלו בברכה!

יד
מהרי"ע

שערי יצחק השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

פרשת ויצא
(נמסר במוצש"ק תולדות)
כסלו התשפ"ו בשל"ז
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

המשך בעניין עבודת ה' בשמחה. חידוש ממהרח"ו זצ"ל, כי השכר הגדול על מצוה איננו על עצם עשיית המצוה, אלא על עשייתה בשמחה, 'כאלו הרויח אלף אלפים דינרי זהב', והערה על מי שכתב בהיפך.

תשובה לשאלה מדוע נהוג בקהילותינו לומר בליל שב"ק את מזמור שיר ליום השבת וגו' בנעימת המשנה, ולא בנעימת הזמירות כפי שאומרים בשבת בבוקר. תירוץ שלישי לגבי השאלה, כיצד ומדוע הנהיגו קדמונינו נע"ג לומר קדיש דרבנן אחרי מזמורי תהלים דוקא. הרחבה בביאור מאמר חז"ל, שדוד המלך ע"ה התפלל לה' שיהא חשוב אמירת תהלים לפניו יתברך, כעוסק בנגעים ואהלות. חידוש כי תיבת וגואלי, נדרשת בנוטריקון נגעים ואהלות. שקלא וטריא בדברי הגר"ח מואלאזין כי אולי בקשתו [דלעיל] של דוד המלך לא התקבלה, ומקורות רבים מגדולי ישראל אשר נקטו בפשיטות בהיפך ממנו.

המשך ביאור דברי הרמב"ם [בהל' לולב] והרב המגיד, בעניין השמחה במצוות. מקור נוסף לכך, כי מה שהרמב"ם הכניס את עניין אהבת ה' עם עניין השמחה, זהו מפני שהשמחה צריכה להיות מתוך אהבת ה'. הערות על מ"ש הגרמ"פ בספרו דברות משה, שהרב המגיד כמו חולק על הרמב"ם בעניין זה, וביאור דברי הרב המגיד עפ"י הגירסא הנכונה ברמב"ם.

הערה והתרעה בעניין המכשול בקצת מן האתרוגים התימניים בשנים האחרונות שיהיו עם פיתם.

© כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחבורות "שערי יצחק" – 811

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה וליזכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י ידידנו היקר והנעלה רבי אריאל נהרי הי"ו, לעילוי נשמת אמו מרת בתיה בת יחיא ע"ה, שנלב"ע ו' כסלו, תנצב"ה. ולהצלחתו ולהצלחת כל בני משפחתו ברוחניות ובגשמיות. בעבור שמתנדב תמיד ביד רחבה ובנפש חפצה למוסדות יד מהר"ץ. כמו כן השיעור מוקדש להצלחת ידידנו רבי בצלאל נתן בן עובדיה הי"ו, וכל בני משפחתו, ולהצלחת בנו אייל צוריאלי הי"ו, שיזכה לזיווג הגון משורש נשמתו במהרה. וכן לעילוי נשמת הוריו רבי עובדיה בן סאלם ז"ל, ומרת צביה בת צדוק ע"ה, תנצב"ה. בעבור שהתנדב ומתנדב תמיד בנפש חפצה למוסדות יד מהר"ץ.

וכן מוקדש השיעור לעילוי נשמת מרת חדה לאה בת יצחק ע"ה שכעת ליל ג' כסלו יום פטירתה, בעבור שמשפחתה מתנדבים ועוזרים ביד רחבה למוסדות נתיבות מהר"ץ.

וכן מוקדש השיעור ע"י רבי משה שמואל בן אברהם אליעזר הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהר"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש על ידי האשה החשובה מרת רחל יהודית בת דוד מאיר גיגי שתחי, מארצה"ב, להצלחתה המרובה בפרנסה, שתמיד תהיה ידה פתוחה להחזיק תורה ועשיית חסד. בעבור שהתנדבה שוב למוסדות נתיבות מהר"ץ.

וכן השיעור מוקדש לרפואת אפרת בת שמואל, השם ברוך הוא ישלח לה רפוי"ש בתוך כל חולי עמו ישראל. אל נא רפא נא לה.

וכמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי שלום בן יצחק גןאגוב הי"ו, מארצות הברית, לרפואת רעייתו החשובה מרת יִשְׁעוֹ שיינה בת ראובן שתחי, הזקוק לרפואה שלמה במהרה, ולהצלחתו בכל העניינים בעבור שהתנדבו למוסדות נתיבות מהר"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש להצלחתו המרובה של הבחור החשוב רבי אריאל בן שלמה רצאבי הי"ו, מארצה"ב, עבור תרומותיו הנכבדות הבאות תמיד מכל הלב לכולל נתיבות מהר"ץ. ירבו כמותו בישראל. וכמו כן השיעור מוקדש על ידי ידידנו החשוב הרב אוהד נהרי הי"ו להצלחת ורפואת רעייתו שירן בת אברהם שתזכה ללידה קלה בנחת, ולזיווגה ההגון במהרה של בתו שירה בת אוהד, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהר"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפואה המקום ב"ה ישלח להם רפוי"ש בשאר חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"י.

המשך בעניין עבודת ה' בשמחה. חידוש ממהר"ץ זצ"ל, כי השכר הגדול על מצוה איננו על עצם עשיית המצוה, אלא על עשייתה בשמחה, 'כאילו הרויח אלף אלפים דינרי זהב', והערה על מי שכתב בהיפך.

בשיעור הקודם, שנמסר בירושלים עיקר"ת, דיברנו בס"ד בעניין עבודת ה' בשמחה, הבאנו י"ג מקורות מן הספרים בנושא הזה, וכעת הנני מתחיל את השיעור בנושא הזה, כדי להשלים את העניין.

בספר יסוד ושורש העבודה [דף 25] כתב בזה"ל, ראוי לאדם ליתן הודאה עצומה בשמחה רבה, ולשמוח מאד באלהותו ית"ש ויתעלה, בכל עת ובכל שעה שמקיים איזה מצוה מן המצוות שצוה לו הבורא ית"ש, כי אות היא בינו ובין בני ישראל שהם עם סגולתו.

ובמקום אחר כתב בזה"ל, וראו על ככה אנשי כנה"ג, לתקן שכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן, ברכה ותהלה לבוראנו ית"ש, על זה

שקידש אותנו בקיום מצוותיו, ובחר בנו להיות לו לעם סגולה, מכל העמים אשר על פני האדמה.

לגבי הספר יסוד ושורש העבודה, ישנם כאלה החושבים כי זה נראה כעין 'חסידות' של הבעש"ט. אבל דוקא הוא היה ליטאי, מגדולי הליטאים. כך שהספר הזה, איננו קשור לחוג מסויים. אם כי היסודות והעניינים קרובים, כי הוא בונה הרבה על הזוה"ק והאר"י, שזהו דרך הבעש"ט זיע"א ותלמידיו, אבל עכ"פ בשרשים, כל עם ישראל 'תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם'.

מי שהכיר את מו"ר הגרש"ז זצ"ל, ראש ישיבת קול תורה, מצוי היה תמיד לראותו עם בת-שחוק על פניו. איך אפשר להבין זאת?

הוא אמר, כי ספר המוסר העיקרי שהוא למד בצעירותו, זה היה הספר הנז', יסוד ושורש העבודה. נראה שהספר ממש השפיע עליו לכל החיים, כי תמיד ראו שמחה עליו. כי בספר זה מודגש מאד בכל מקום קיום המצוות בשמחה רבה ועצומה.

ודרך אגב, השמחה היא איננה רק בקיום המצוות, ולימוד התורה. ישנם כמה וכמה גדרים ופרטים, בעניין השמחה. ולמעשה, ברמב"ם בהל' דעות פ"א כתוב, שהאדם תמיד צריך להיות שמח. מובן דהיינו גם בלי קשר למצוה. והדבר הוא בכלל [דברים כ"ח, ט'] וְהָלַכְתָּ בְּדֶרֶכָיו, בכלל מצות עשה מן התורה, שהאדם לא יהיה עצוב.

את הגדרים וכו', נלבן ונברר בעזי"ת בהמשך, ובשיעור נוסף.

*

ישנו חידוש גדול, שכתב מהר"ץ – תלמידו המובהק של רבינו האר"י – בהתחלת ספר הנק' שער המצוות. נראה כי הדברים הם ע"ד ה'פשט'. מסתמא ישנם כאן גם עניינים נסתרים וגבוהים, אבל מקופיא נראה כי הוא מדבר דברים פשוטים, שווים לכל נפש.

וזה לשון מהר"ץ, דע, כי העושה מצוה א', אין מספיק לו במה שיעשה אותה. שהרי מצינו בדברי רז"ל שאמרו, כל העושה מצוה א', מטיבין לו ומאריכין לו ימיו, וכיוצא בזה. אמרו, כל המקיים מצוה א', יש לו כך וכך.

שהוא העלה – הבאתי זאת כבר בשיעור הקודם – כי האר"י אמר, שְׁפֹל מֵה שֶׁהִשִּׁיג, שִׁנְפַּתְחוּ לוֹ שְׁעָרֵי חֲכָמָה וְרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ, בִּשְׂכָר שֶׁהִיָּה שִׁמְחָה בַּעֲשִׂיַּת כָּל מִצְוָה שִׁמְחָה גְדוֹלָה לְאִין תְּכַלִּית. ואמר, דִּהִינּוּ דְכָתִיב [דְּבָרִים כ"ח, מ"ז] תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בִּשְׂמִיחָה וּבְטוֹב לִבְבִּי, מֵרַב כָּל. פִּירוּשׁ מֵרַב כָּל – יִשְׁנֵם כִּמָּה פִּירוּשִׁים, לְגַבִּי הַמְּלִים 'מֵרַב כָּל'. אֲבָל הוּא אֹמֵר שֶׁהַכוּוֹנָה הִיא – מִכָּל מִינֵי תַעֲנוּגִים שֶׁבַּעוֹלָם, וּמִכָּל זֶהָב וּפֶזֶז רַב וְאַבְנִים טוֹבוֹת וּמִרְגָּלִיּוֹת.

שִׁמְחָה הִיא – מִהֶרַח"ו – הַתְּכוּוֹן גַּם לָזֶה, כִּי אֲוִלִי לֹא חוֹשְׁבִים שֶׁזֶהוּ הַפֶּשֶׁט, וּלְפַעֲמִים קוֹרְאִים סוּד לְדַבֵּר שֶׁהוּא נֶעֱלַם וְנִסְתָּר מִן הָעֵין, אֲפִילוּ לְפִי הַנִּגְלוֹת. אֲבָל בּוֹדָאֵי יוֹכֵל לִהְיוֹת שִׁישְׁנו כֹּאן עוֹד דָּבָר שֶׁהוּא נִסְתָּר. וְקִשּׁוֹר לִמ"שׁ בְּזוֹה"ק פ' וִירָא דף קט"ז ע"א.

מִי שֶׁבִּשְׁבִּיל הַמִּצְוָה הֵם עוֹל קֶשֶׁה מִנְשׂוּאָה, עֲבוּדָה כְּבֵדָה, עֲנִשׁוֹ מִדָּה כִּנְגֵד מִדָּה, לְשֵׁאת אֶת מִשְׁאֵה הָאוֹיְבִים. וְעֲבַדְתָּ אֶת אוֹיְבֶיךָ וְגו'.

מִמְשִׁיךְ מִהֶרַח"ו וְאֹמֵר, וְזִ"ס רַב בְּרִנָּה, דָּחַד יוֹמָא סִמְךָ גְּאוּלָּה לְתַפִּילָה, וְלֹא פֶסֶק חוֹכָא מִפּוּמִיָּה כָּל הַהוּא יוֹמָא. כָּל הַיּוֹם הוּא הִיָּה שִׁמְחָה, כְּמוֹבָא בְּגַמ' בְּרִכּוֹת דף ט' ע"ב. כִּנְרָאָה כּוּוֹנְתוֹ שֶׁזֶּאת מִדְּרָגָה יוֹתֵר גְּבוּהָה, לְפִי שֶׁאֲפִילוּ מִי שֶׁמִּקְבֵּל אֶלֶף אֲלָפִים דִּינָרֵי זֶהָב אֵינְנוּ מִפְּסִיק מִלְּחִייד כָּל אוֹתוֹ יוֹם, רַק שְׁעָה אוֹ שְׁעִתִּים וְכו'.

מִשְׁא"כ רַב בְּרִנָּה.

וְזֶה יוֹרָה, עַל הַיּוֹת אֲמוֹנָה בִּטְחוֹנוֹ בְּבוֹרָא ית' בְּתַכְלִית הָאֲחֵרוֹן, יוֹתֵר מִשְׁאֵם הִיָּה הַשְּׂכָר מְזוּמָן לְפָנָיו בְּפוֹעֵל. וְכַפִּי גּוֹדֵל שִׁמְחָתוֹ בְּאִמָּתוֹ, וּבְטוֹב לִבְבִּי הַפְּנִימִי, כִּךְ יִזְכֶּה לְקַבֵּל אוֹר עֲלִיּוֹן. וְאִם יִתְמִיד בּוֹזֵה, אֵין סִפֵּק שִׁישְׁרָה עֲלִיוֹ רַה"ק.

וְעִנִּין זֶה נוֹהֵג, בֵּין בְּקִיּוֹם כָּל הַמִּצְוֹת כּוֹלֵם, בֵּין בַּעַת שְׁעוֹסֵק בְּתוֹרָה, שִׁיְהִיָּה בַּחֲשֵׁק גְּדוֹל נִמְרֵץ, וּבַהֲתַלְהָבוֹת עֲצוֹם, כֹּאֲלוֹ עוֹמֵד לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ וּמִשְׁרַת לְפָנָיו בַּחֲשֵׁק גְּדוֹל, לְמִצְוָה חֵן בַּעֲיָנִיו, לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ מַעֲלָה יִתִּירָה וְגְדוּלָּה.

כִּךְ מִהֶרַח"ו אֹמֵר.

בּוֹדָאֵי שֶׁלְּעֵרֵינוּ אֲנַחְנוּ רַחוּקִים מִכָּךְ, אֲבָל לְכָל הַפְּחוֹת כְּפַעַם בְּפַעַם, לְהִתְקַרֵּב קֶצֶת לָזֶה, לְפִי הַמִּדְּרָגוֹת שֶׁלָּנוּ, כִּמָּה שֶׁהִנֵּנוּ יוֹכֵלִים לַעֲשׂוֹת זֹאת, כִּי אִזּוֹ בּוֹדָאֵי שֶׁאֵין עֶרֶךְ לָכֵךְ. הַשְּׂכָר עַל הַשִּׁמְחָה,

וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ רֹאִינוּ, כִּמָּה וְכִמָּה מִצְוֹת שְׁעוֹשִׁים בְּנֵי אָדָם, וְאֵינָם מִתְקִיִּימִים דְּבָרֵי רְבוּתֵנוּ ח"ו בַּעֲנִיִּין גּוֹדֵל שְׂכָרָם, אֲפִי בַּעוּה"ז. כְּתוּב שֶׁמִּגִּיעַ שְׂכָר כִּךְ וְכִךְ עַל הַמִּצְוָה, גַּם בַּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא רֹאִים אֶת זֶה.

אֲוִלִי הַשְּׂאֵלָה הַזֹּאת, אֵינָה מַחִיִּיבַת אֶת הַתְּשׁוּבָה שְׁלוֹ, וְכִדְלִקְמָן. כִּי כִּבְר אֲלִישַׁע אַחֵר טַעָה בְּגִלְלָה זֹאת, כִּדְאִיתָא בְּקִידוּשֵׁין דף ט"ל ע"ב. יִשְׁנֵן הֶרְבֵּה תְּשׁוּבוֹת, לְגַבִּי הַשְּׂאֵלָה הַזֹּאת. אֲבָל בְּכָל אֹפֶן, כִּךְ הוּא מַעֲמִיד אֶת הַשְּׂאֵלָה, וְהַעִיקָר לַעֲנִינָנוּ הִיא הַתְּשׁוּבָה שֶׁהוּא עוֹנָה.

אֲבָל הַשְּׂרֵשׁ שֶׁהַכֹּל נִשְׁעָן עֲלָיו הוּא, שֶׁבַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה, אֵל יַחֲשׁוֹב שֶׁהִיא עֲלָיו כְּמִשְׁאֵה, וּמִמָּהֵר לְהַסִּירָה מֵעֲלָיו.

טוֹעִים בְּכִךְ הֶרְבֵּה אֲנָשִׁים. הֵם מְקִיִּימִים מִצְוֹת, רַק בְּכַדִּי לְהַתְּפִיטֵר. מִנִּיחִים תְּפִלִּין, טוֹב. גִּמְרָנוּ. בְּרַגַּע הָרֵאשׁוֹן שֶׁאֲפִשֵׁר לְהוֹרִיד, מוֹרִידִים. הַדָּבָר כְּמוֹ מִשְׁאֵה כְּבֵד, עוֹשִׂים זֹאת כְּמוֹ עוֹל כְּבֵד עַל צוּאֵרָם. 'עוֹל' תּוֹרָה וּמִצְוֹת. אֹמֵר עַל כִּךְ מִהֶרַח"ו, כִּי זֹאת טַעוּת. וְלִכֵּן אֵל תִּתְּפִלָּה שֶׁלֹּא קִיבֵלְתָּ עַל הַמִּצְוָה, אֶת כָּל הַשְּׂכָר הַגְּדוֹל וְהַעֲצוֹם שֶׁכְּתוּב. כִּי אִם עֲשִׂיתָ אוֹתָהּ כְּכֹה, לֹא מִגִּיעַ עַל זֹאת כ"כ הֶרְבֵּה. זֶה לֹא שֶׁהוּא לֹא יִקְבֵּל שְׂכָר, הוּא יִקְבֵּל, בְּסִדֵּר, אֲבָל הַשְּׂכָר הַגְּדוֹל אֵינְנוּ עַל זֶה, אֲלֹא עַל הַשִּׁמְחָה.

אֲבָל יַחֲשׁוֹב בִּשְׁכָּלוֹ, כֹּאֲלוֹ בַּעֲשׂוֹתוֹ אוֹתָהּ הַמִּצְוָה, יִרְוִיחַ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינָרֵי זֶהָב. וְיִהְיֶה שִׁמְחָה, בַּעֲשׂוֹתוֹ אוֹתָהּ הַמִּצְוָה בִּשְׂמִיחָה שֶׁאֵין לָהּ קֶץ, מִלֵּב וּמִנֶּפֶשׁ, וּבַחֲשֵׁק גְּדוֹל, כֹּאֲלוֹ מִמֶּשׁ בְּפוֹעֵל נוֹתֵנִים לוֹ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינָרֵי זֶהָב אִם יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ מִצְוָה.

שִׁמְעָתָם? צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּצְוֹת מִלֵּב וּמִנֶּפֶשׁ, עִם כָּל הַרְצוֹן. 'אֶלֶף אֲלָפִים דִּינָרֵי זֶהָב', זֶה מִלִּיּוֹן. וְלֹא מִלִּיּוֹן שְׁקָל, אוֹ דוֹלָר, אֲלֹא דִינָרִים שֶׁל זֶהָב. נו?

וְזִ"ס – וְזֶהוּ סוּד – הַפְּסוּק, תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ – (מִרְן שְׁלִיט"א אֹמֵר זֹאת ב'כִּינּוּי', יְיָ אֱלֹהֵינוּ. וְכֵן בַּחֲמִשָּׁךְ הַשִּׁיעוֹר. הַעוֹרֵךְ) – בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹב לִבְבִּי מֵרַב כָּל [דְּבָרִים כ"ח, מ"ז].

לְפִי שֶׁהָטָא אֵינְנִי יוֹדֵעַ, לֹאִיזָה סוּד כּוּוֹנְתוֹ?

אֲוִלִי לְפַחוֹת הַדָּבָר מִתְחִיל, מִמָּה שֶׁכְּתוּב בְּסִפֵּר חֲרָדִים, שֶׁהוּא ג"כ מִבֵּית מִדְּרָשׁוֹ שֶׁל הָאֲר"י,

הוא חוץ מן השכר על המצוה. ככל ששמחים יותר, הדבר מוסיף יותר.

*

ישנה רק הערה קטנה, שצריכים לפענח אותה. ראיתי מישהו שכתב בפרט אחד, ההיפך מדברי מהרח"ו הנז' לעיל. אמנם הוא אינו במשקל של מהרח"ו, אבל השאלה היא, האם עכ"פ ישנה בכך מחלוקת, האם זאת דעה אחרת.

זהו הספר תורת המגיד מזלאטשוב [ערך תשובה], והובא ג"כ בס' מבקש דעת דף קפ"ח יעו"ש, שכתב בזה הלשון, צריך האדם לעשות תשובה בשמחה.

היסוד הזה, שצריך תשובה בשמחה, הוא כתוב בהרבה ספרים [כגון אהבת שלום פ' ויגש ע"פ ועתה אל תעצבו דף ע"ד ע"ה, נועם שבת אות כ"ו מדר קכ"ה, ספר התשובה ח"ב בפתיחה אות ה' מדר ט"ו]. דהיינו, בפשטות היינו חושבים שתשובה שאני, כי לגבי תשובה צריכים להצטער ולבכות ולהתחרט ולהתוודות, א"כ הדבר אינו קשור אל השמחה. ברם מחדשים לנו, שלא. אפילו כאשר האדם מתחרט, וחוזר בו מעוונותיו, מצטער מלב ומנפש, אסור שהדבר יהיה בצורה של דכאון פנימי ח"ו, אלא הדבר חייב להתחיל ולגמור עם שמחה. ובכל מקרה, אסור שזה יעבור לצד השני. עבדו את יי' בשמחה, באו לפניו ברגנה [תהלים ק', ב']. עבדו את יי' ביראה, וגילו ברגדה [תהלים ב', י"א]. בסדר.

אבל כעת הוא מגדיר זאת כך, ולא תהיה השמחה, כמו שמרויח מעות, שזהו רק שמחת שוא והבל. רק השמחה של תשובה הזאת, שיהיה טוב לו בזה ובבא, זה שמחה אמתית, וזהו ישועה טובה.

כי גם כמו שאדם נוהג את עצמו לעשות עם חבריו לפני משורת הדין, כן נוהגין עמו גם כן למעלה לפני משורת הדין.

נראה כי הוא שולל זאת, שהאדם ידמיין שהוא הרויח פה אלף אלפים דינרי זהב. לדבריו, הדבר 'שמחת שוא והבל'. 'זלא תהיה השמחה, כמו שמרויח מעות'. לכאורה, זה בניגוד לדברי מהרח"ו. ואינני רואה סיבה שזה מדובר דוקא על תשובה, רק שזה הנושא שם, אבל שייך לדבריו בכל המצוות. זיל בתר טעמא.

והאמת היא, שאינני כ"כ מבין את דבריו. כי הרי תמיד ממשילים את העניין לזהב וכסף. כאשר רוצים להראות כמה התורה היא חשובה, נאמר בפסוק [תהלים י"ט, י"א] הִנֵּחְמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּזָרָב, וּמִתּוֹקִים מִדְּבַשׁ וְנֶפֶת צוּפִים. בשביל דרגות בני האדם, כיון שסוף סוף הם גשמיים, כאשר רוצים לתאר דברים רוחניים, צריכים להמשיל זאת לדברים גשמיים. לשבר את האוזן. תדע לך, לפחות אל תחשוב אפילו שזה יהיה כמו זה, אלא שזה יותר מזה.

וכמו כן למשל נאמר [תהלים קי"ט, ע"ב] טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ, מֵאֲלֵפֵי זָהָב וְכֶסֶף. משווים זאת כביכול לזהב ולכסף, ללמדנו כי התורה יותר מכך. א"כ מהי הטענה הזאת, שזאת 'שמחת שוא והבל'. 'זלא תהיה השמחה, כמו שמרויח מעות'? הדבר צריך עיון.

מי שימצא כאן 'פשר דבר' ויודיענו, שכרו כפול מן השמים.

בכל אופן, לכל הפחות שאנחנו נחשוב בדרך הזאת שכתב מהרח"ו, והלואי שנגיע אל המדרגה הזאת, שנחשוב שקיימנו מצוה והרווחנו מליון דינרי זהב. אם נגיע אל המדרגה הזאת, אזי בודאי שאנחנו כבר נהיה עשר מדרגות קדימה. בעזה"ת עוד נחזור אל הנושא דלעיל בהמשך.

תשובה לשאלה מדוע נוהג בקהילותינו לומר בליל שב"ק את מזמור שיר ליום השבת וגו' בנעימת המשנה, ולא בנעימת הזמירות כפי שאומרים בשבת בבוקר. תירוץ שלישי לגבי השאלה, כיצד ומדוע הנהיגו קדמונינו נע"ג לומר קדיש דרבנן אחרי מזמורי תהלים דוקא. הרחבה בביאור מאמר חז"ל, שדוד המלך ע"ה התפלל לה' שיהא חשוב אמירת תהלים לפניו יתברך, כעוסק בנגעים ואהלות. חידוש כי תיבת וגואלי, נדרשת בנוטריקון נגעים ואהלות.

ישנו דבר תמוה אצלנו, במנהג הקהילות שלנו, עי"ת צנעא וסביבותיה, וכנראה גם כל מחוזות צפון תימן, בליל שבת קודש, באמירת מזמור שיר ליום השבת וגו'. אומרים את המזמור הזה, בנעימה שהיא קצת שונה. כי למחרת בבוקר, אומרים את מזמור שיר ליום השבת וגו', כמו יתר הזמירות [דהיינו פסוקי דזמרא], אולם בליל שבת עושים ניגון אחר, כמו משנה.

ולמתבונן, הדבר נראה תמוה. ונראה לו לכאורה כי זה נגרר, אחרי פרק במה מדליקין וכו'.

דרבנן. בבתי כנסיות שלנו, מעולם לא שמענו קדיש יהא שלמא.

מה שייד אחרי מזמורים, לומר קדיש דרבנן? הרי הם לא תושבע"פ?

יישבנו זאת בס"ד בזמנו, אמרנו תירוץ ראשון, כיון שאומרים רבי חנניא בן עקשיא וכו'. כיון שחשוב להגיד קדיש אחרי תהלים, התחכמו להגיד קודם רבי חנניא ואז שייד קדיש דרבנן. תירוץ שני, כי תהלים נחשבים 'תחנונים', ולגבי תחנונים גם הרמב"ם מודה שיש עליהם קדיש.

*

כעת ברצוני להגיד תירוץ, על שתי השאלות דלעיל גם יחד, על פי מאמר חז"ל מפורסם [עייין ילקוט שמעוני, תהלים רמז תרי"ג], כי דוד המלך ע"ה אמר 'יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, יי צורי וגואלי', והכוונה בכך שהוא ביקש מהשי"ת כי מי שקורא את השירות והתושבחות שלו, יהא נחשב כעוסק בנגעים ואהלות. לא כמו שירים, ואפילו לא כמו סתם לימוד.

בכמה ספרים שואלים, מדוע הזכיר דוקא נגעים ואהלות?

כגון בספר שו"ת קרבן שמואל [סימן א'] שם כתב בזה"ל, למה נקט דוד המלך דוקא כנגעים ואהלות. ואמאי לא בפשיטות, כמשניות.

ונראה ליישב עפמ"ש בסנהדרין דף ע"ח – צ"ל דף ס"ז ע"ב. מובא כך גם במסכת חגיגה [דף י"ד ע"א] – עקיבא, מה לך אצל אגדות, פלך מִדְּבָרוֹתֶיךָ אצל נגעים ואהלות. המקצוע שלך הוא לא אגדות. לא בהם המומחיות שלך.

ופירש"י וז"ל, דהם הלכות חמורות ועמוקות, עכ"ל רש"י.

ובאבות פרק ה', בן הא הא אומר, לפום צערא אגרא יעו"ש. א"כ אתי שפיר דדוד התפלל שיקבל שכר הרבה כנגעים ואהלות, הלכות חמורות, דשכר הרבה נותנים לו ע"פ פִּעְלוֹ. אף שתהלים אומרים רק בדרך קריאה, ולא כעוסק בחמורות ועמוקות, אעפ"כ יקבל שכר ע"ז כמו על החמורות וא"ש.

דוד המלך מבקש, שהשכר על קריאת תהלים לא יהיה סתם כמו שאר כל המשניות, לא כמו ברכות ופאה וכו' סנהדרין ומכות וכו', אלא כמו המשניות הכי עמוקות.

המשיכו את הניגון של במה מדליקין, גם למזמור שיר ליום השבת. כביכול, מחוסר תשומת לב. כי בעצם, היה צריך להיות ניגון אחר.

מילדותי העניין הזה היה חרוט לי בראשי, כי למעשה ישנם בני כמה מקומות שאינם נוהגים כך, אלא הם אומרים את מזמור שיר ליום השבת וגו' כמו בבוקר. בילדותי, הזדמן פעם שהיה לנו במקום אחד שני ציבורים שהתאספו בליל שבת קודש למקום אחד, חלק היו מאנשי עירנו וחלק מאנשי דרום תימן, שהם היו עושים את הנעימה כמו בבוקר, ואנשי עירנו כמו משנה, ונהיה פתאום ויכות. אלה אומרים שהניגון צ"ל כזה, ואלה אומרים שהניגון צ"ל כזה.

זהו דבר אחד.

*

דבר שני, עניין נוסף שתמהים עליו.

אמנם דיברנו כבר על כך בס"ד, ייישבנו את העניין, אולם כעת ברצוני להגיד בעזה"ת ישוב חדש, תירוץ שלישי. כי דברי תורה, 'כפטיש יפוצץ סלע', המתחלק לכמה נצוצות. שבעים פנים לתורה.

מדוע הנהיגו קדמונינו נע"ג, לומר קדיש דרבנן אחרי מזמורי תהלים דוקא. אחרי שאר פסוקים לא אומרים קדיש, אבל אחרי תהלים כן אומרים קדיש. למשל במנחה, אחרי שני המזמורים, מזמור לדוד יי קראתיך חושה לי, משכיל לדוד בהיותו במערה תפילה, אומרים רבי חנניא וכו' וקדיש דרבנן. גם בערבית כך, אחרי למנצח על הגתית ושיר למעלות אשא עיני אל ההרים. וכן במנחה של שבת, אחרי המזמור אודה יי בכל לבב וגו', אומרים קדיש דרבנן. וכן במועדים במנחה, אחרי המזמור שלחג, קדיש דרבנן.

לפי מהרי"ץ זיע"א, אין מושג של קדיש יהא שלמא. מה שובסידור] תורת אבות, העורך ידידנו הרה"ג נתנאל אלישיך שליט"א, הכניס זאת בכמה מקומות, זהו כפי שאמרנו וכתבנו בזמנו, כי נראה שהדבר השתרש מהאנשים שהיו נוהגים בנוסח שאמי שנלקח מהספרדים, ונכנסו לבלדי. הם עשו קדיש יהא שלמא. אולם במהרי"ץ זיע"א, אין זכר לקדיש יהא שלמא אחרי פסוקים. כמו הרמב"ם, אחרי פסוקים אין קדיש. רק אחרי תורה שבעל פה, ישנו קדיש

אם-כן, יש לזה דין של תורה שבעל פה, וממילא אפשר להגיד על זה קדיש דרבנן. להראות את החשיבות הדבר, כי זה נחשב כמו תורה שבע"פ.

שאלה מהקהל: האם בקשתו של דוד התקבלה? תשובת מרן שליט"א: זהו הנושא הבא. בעזרת ה'. אבל אולי הא גופא, רצו להראות ולקבוע בזה שהיא התקבלה... עוד מעט נראה.

ואותו הדבר, בעניין הניגון שלנו באמירת מזמור שיר ליום השבת וגו'. בליל שבת. אמנם בדרך כלל תמיד יש למזמורי התהלים את הניגון שלהם. אבל אחרי כמה מדליקין, אומרים אנחנו את מזמור שיר ליום השבת בניגון המשנה, בכדי להראות כי זה כמו זה. ממשיכים כעת – באמירת המזמור – את הניגון של-משנה כמה מדליקין, להורות כי זה נחשב כמו זה.

ויכול להיות שזה התייסד בצירוף סיבות נוספות, שהארכת עליהן כבר בכתובים, בנפלאות מתורתך הפטרת וישב, גבי פסוק רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וגו'.

שקלא וטריא בדברי הגר"ח מואלאזין כי אולי בקשתו [דלעיל] של דוד המלך לא התקבלה, ומקורות רבים מגדולי ישראל אשר נקטו בפשיטות בהיפך ממנו.

אכן צודק ידידנו הרב רועי אציל הי"ו, אשר שאל על זאת מקודם.

הגר"ח מואלאזין זצ"ל, שהוא פה שני של הגר"א מוילנא, שָׁדָא בַּה נֶרְגָּא. הוא טוען בספרו נפש החיים [שער ד' פרק ב'], מי אמר שהבקשה של דוד המלך אכן התקבלה?

כמובן, הוא לא נגדנו, אלא נגד חסידי הבעש"ט, כי שם בספר נפש החיים, זאת אחת ה'פצצות', כאשר הוא דן מהי ההגדרה של תורה לשמה? גדולי החסידות, כגון בס' תולדות יעקב יוסף, פירשו עפ"י הסוד עניינים ודברים וכו', והגר"ח מואלאזין אוחז כי הם טעו קצת בכיוון, ושהדבר אינו נכון. לא ניכנס כעת אל הנושא הזה, אלא נתייחס רק לגבי הפרט הזה. האם הפירוש המדויק של לשמה, זה דביקות, ללמוד תורה מתוך דבקות בהש"ת, או שזה לשם התורה, לא לגאווה וקנטור וכו'.

הוא מביא את מאמר חז"ל הנז"ל וז"ל, אמרו רז"ל במדרש – שוחר טוב, בתהלים פרק א'.

והדבר מובא גם בילקוט שמעוני בשני מקומות – שביקש דוד המלך ע"ה מלפניו יתברך, שהעוסק בתהלים יחשב אצלו ית' כאלו היה עוסק בנגעים ואהלות. הרי שהעסק בהלכות הש"ס, בעיון ויגיעה, הוא עניין יותר נעלה ואהוב לפניו ית' מאמירת תהלים.

ואם נאמר שלשמה, פירושו דביקות דוקא, ורק בזה תלוי כל עיקר ענין עסק התורה, הלא אין דביקות יותר נפלא מאמירת תהלים כראוי כל היום.

כעת הוא מכניס פה, וגם מי יודע אם הסכים הקב"ה ע"י בזה, כי לא מצינו בדבריהם ז"ל מה תשובה השיבו הוא ית' על שאלתו. לא מצאנו, שהקב"ה נענה לו על כך.

כאשר נדפס הספר נפש החיים, מהדורא ראשונה, קמה צעקה גדולה. אחד מגדולי החסידים טען, אם דוד המלך מבקש, ח"ו שהקב"ה לא יקבל את בקשתו? איזו מין טענה היא זאת?

על כן במהדורא השנייה, הוסיפו כאן עוד שורה. הבן שלו הג"ר יצחק הוסיף זאת בזה"ל, וכמו שמצינו בבא בתרא דף י"ז ע"א, ואידך ההוא רחמי הוא דקא בעי.

ישנו לכך מקור בגמרא. א"כ מה אתה טוען? לטענה הזאת, יש בסיס בגמרא מפורשת.

כך מובא בכמה ספרים, וכגון שנכתב בביאור משיבת נפש על נפש החיים שם בדף ח' בזה"ל, אם יאמר האומר, אמת היא שלימוד נגעים ואהלות נעשה בצורה אחרת מאמירת תהלים, אך על כל פנים, כיון שלבקשת דוד הוזה הקב"ה את אמירת התהלים למעלת לימוד שאר חלקי התורה, הרי אנו בוחרים להקדיש את חיינו לאמירת תהלים, ושקולים אנו בזה לתלמידי חכמים העמלים והוגים בתורה כל היום. לשם כך מוסיף רבינו ואומר שלא מצאנו מקור ברור לכך שהתקבלה בקשתו של דוד המלך על כך.

ובמהדורתו השניה של הספר, הוסיף פן-רבינו המלבה"ד – המביא לבית הדפוס – והראה שכן משמע בגמ' ב"ב יז. שלא כל בקשותיו של דוד המלך מהקב"ה נתמלאו יעו"ש.

בסוף פרק השותפין, במסכת בבא בתרא [דף י"ז ע"א] מובא בזה"ל, תָּנוּ רַבָּנָן, שבעה לא שלט

מתרצת הגמרא, ההוא, רחמי הוא דקא בעי. דהיינו, הוא אכן ביקש זאת, אבל הדבר לא התקיים. לא התקבל. תנא קמא, אשר אינו מונה את דוד המלך – מנה רק שבעה, הוא לא הזכיר אותו בכלל – הסיבה לכך היא, כי בקשתו לא התקבלה ע"י הקב"ה. הוא רק ביקש.

זאת הראיה, שהגר"ח מואלאזין סמך עליה. ולכאורה, ישנו עוד מקום, אשר יכול להיות משם ראיה לדבריו.

הגמרא במסכת יבמות [דף ע"ט ע"א], מדברת לגבי הגבעונים, וְהַגְבְּעוֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָמָּה [שמואל ב' כ"א, ב']. הם הפסידו את מזונותיהם, את פרנסתם, בגלל שאול המלך שהרג את נוב עיר הכהנים, והם היו להם חוטבי עצים וגו', ולכן ביקשו מדוד המלך נקמה. היה רעב וכו', ודוד המלך ראה שצריך להוקיע את בני שאול כדרישתם, שיקבלו את ענשם. ואכן צאצאי שאול נהרגו בשביל זה, אבל דוד המלך חמל על מפיבושת בן יהונתן. כפי שנאמר, וַיַּחַמַּל הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְגו' [שמואל ב' כ"א, ז']. לכאורה קשה, וכי זהו משוא פנים? פרוטקציה? אלא התשובה היא, שהוא ביקש רחמים, שלא יקלוט אותו הארון. הוא היה מעביר לפני הארון, ואת מי שהארון קלט הוא נהרג. מי שירצה, יעיין שם בגמ' ויראה את כל העניין באריכות ובמדויק.

שואלים התוספות, למה הוא לא ביקש גם על מפיבושת בן שאול, אשר היה רבו של דוד? מה נפשך? הוא ביקש על מפיבושת בן יהונתן, שלא יקלוט אותו הארון, א"כ למה הוא לא ביקש גם עליו?

וז"ל התוספות שם, וא"ת, ולמה לא חלק לו כבוד לרבו, לבקש עליו רחמים שלא יקלטנו הארון. וי"ל, דשמא ביקש ולא נענה.

שאלה מהקהל: בגמ' בשבת דף ל' ע"א מובא שהוא ביקש גם 'הודיעני י"י קצין, למה לא אומרים גם שם שבקשתו לא התקבלה?

תשובת מרן שליט"א: יפה. אבל שם כתוב, שהקב"ה אמר לו שהוא לא מקבל את בקשתו, גזירה היא מלפני וכו', אבל הודיעו עכ"פ שהוא ימות בשבת. הוא נתן לו רק חצי תשובה. לכל הפחות.

בהן רמה ותולעה. ואלו הן. אברהם יצחק ויעקב, משה אהרן ומרים, ובנימין בן יעקב. ומביאים על כך ראיות מפסוקים. אברהם יצחק ויעקב, דכתיב [בהו] בכל מכל כל. משה אהרן ומרים, דכתיב [בהו] על פי יהוה [במדבר ל"ג, ל"ח]. בנימין בן יעקב, דכתיב [דברים ל"ג, י"ב] לְבִנְיָמִן אָמַר יָדִיד יְהוָה יִשְׁכֵּן לְבִטְחָ עָלָיו. ויש אומרים אף דוד, דכתיב [תהלים ט"ז, ט'] אף בשרי ישכון לבטח.

ה"ש אומרים מביאים ראיה, כי גם דוד המלך זכה, שלא שלט בגופו – אחרי מותו – רימה ותולעה. הדבר כתוב בתהלים פרק ט"ז, שוֹנֵיתִי יְיָ לִנְגְדִי תָמִיד, כִּי מִיְמִינִי בַּל אָמוּט. לִבִּי וַיִּגַּל כְּבוֹדִי, אֵף בְּשָׂרִי יִשְׁכֵּן לְבִטְחָ. הַבֶּשֶׂר שְׁלִי, תָמִיד יִהְיֶה קַיִם. וזהו כפי שכתוב אצל בנימין, שזהו פסוק דומה, יָדִיד יְיָ יִשְׁכֵּן לְבִטְחָ עָלָיו, כדלעיל.

שאלה מהקהל: הרי כשמשה רבינו אמר זאת, בנימין כבר מת, א"כ מה יעזור עכשיו שיברך אותו משה שלא תשלוט בו רמה ותולעה מכאן ואילך?

תשובת מרן שליט"א: זאת שאלה טובה, לפי פשטות הלשון יִשְׁכֵּן לְבִטְחָ עָלָיו, שזה לשון עתיד. לא ראיתי מי שדן בכך, אבל בס"ד יש לנו גם תשובה טובה לכך, כי הנה המשך הפסוק הוא, חָפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם וְגו', וכמבואר בגמ' ובפירוש רש"י.

במגילה דף כו. שצפה בנימין ברוה"ק כי בעתיד תהיה רצועה יוצאת מחלקו של שבט יהודה ונכנסת בחלקו של שבט בנימין, ושם יפנה המזבח, ולכן היה בנימין מצטער בכל יום וכו'. והמע"י יצרף לכך דברי הריטב"א ביומא דף יב. וענף יוסף התם בשם ס' איי הים, ומהרש"א בזבחים דף נ"ג ע"ב, ויאורו עיניו. כי קיצרתי ולא רציתי להאריך. ומובן מהשתא שגם המלים ישכן לבטח וגו' הכתובות לפני כן, המדובר הוא בעבר, וזהו ע"ד הכתוב [איוב א', ה'] פָּכָה יַעֲשֶׂה אֵיּוֹב וגו' לשון עתיד, והמכוון הוא להוזה, שכבר שָׁכַן. ולפ"ז אין צורך ואין טעם למ"ש בזה בישורון קובץ מ"ב דף תק"י הערה 27. ודוק.

שואלת הגמרא, טוב, זאת דעת הי"א. ואידך? מה סובר תנא קמא החולק?

יש בנושא הזה הרבה עמקות ושקלא וטריא, אריכות גדולה, אבל לא ניכנס לכך כעת. עכ"פ למעשה, כמעט ואין מי שמסכים לדברי הגר"ח מואלאזין בעניין הזה. כל גדולי ישראל, לא אחזו כמותו. כולם פשוט להם לא כמוהו.

נתחיל בספר שני לוחות הברית [מסכת יומא, דף קס"ב] וז"ל, מנהג בהרבה גלילות בישראל, לומר כל ספר תהלים בליל יום כיפורים, והוא מנהג ותיקין, כי אין לנו דבר גדול יותר מספר תהלים, שכלול מן הכל, מרבים שבחים להשם יתברך. ורבים מזמורים הם של התעוררות בתשובה, ורבים מזמורים הם של בקשת מחילה וסליחה. והכל מיד ה' השכיל, חיבר דוד המלך ע"ה ברוח הקודש.

והאומר תהלים הוא כמתפלל, והוא גם כן 'כעוסק בתורה'. כי כבר ביקש דוד המלך ע"ה, שיהיו מקבלים שכר הקוראים בתהלים כעוסקין בעומק התורה כנגעים ואהלות.

ובמהדורת עוז והדר שם, הם מציינים שהדבר מובא כבר בראשונים, בספר פירוש התפילות והברכות לרבי יהודה ברבי יקר. הם מציינים מקור אחד, אבל חיפשתי ומצאתי בס"ד, כי ר"י ברבי יקר חוזר על הדבר הזה, בארבעה מקומות. בדף ג', ובדף י"ג, ובדף ט"ו, ובדף ע"ד. שמע מינה כי הדבר היה פשוט לו.

רבי יהודה ברבי יקר היה רבו של הרמב"ן, והוא חיבר גם פירוש על כל התלמוד ירושלמי, רק שלא זכינו לכך, שיגיע לידינו. רואים גם מהספר הזה שלו, שהוא היה גברא רבא.

הוא כותב [בדף ג'] כך, 'ברוך שאמר והיה העולם', ויש בה עשרה פעמים ברוך, כנגד עשרה מאמרות שהוא מברך בתוך הברכה. והנה נפרשם במקומם.

ואומר בסוף 'בשירי דוד עבדך נהללך', שאותם המזמורים הנאדרים רומזים המאמרות. ואף כל המזמורים, חשובים כדברי תורה. כדאמרינן במדרש תהלים, אל יאמר אדם שאין המזמורים תורה הם.

וכן במקום אחר, 'וקורין בהן בתלים, והוגין ונוטלין שכר עליהם כנגעים ואהלות.

כמובן, הגר"ח מואלאזין לא ראה זאת, כי הספר היה בזמנו עדיין בכתב יד. הוא נדפס רק בזמנינו.

וכן בדף י"ג, 'בשירי דוד עבדך', כשם שאמר דוד, ומשירי אהודנו. וההוגה בהם, כאילו עוסק בנגעים ואהלות.

אותו הדבר בדף ט"ו, 'הבוחר בשירי זמרה', ע"ש טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף. כדאמרינן במדרש תלים, כל ההוגה בהם כאילו עוסק בנגעים ואהלות.

רצונו להביא לכך מקור. הרי לגבי כל מלה – כל עניין – שאנשי כנסת הגדולה קבעו בנוסח הברכות והתפילות, הוא הראשון אשר ציין לכך את המקור. ואחריו האבודרהם, ואחריהם מהרי"ץ. להביא לגבי כל דבר, היכן ישנו פסוק כזה. או לכל הפחות, מאמר חז"ל. להראות שהכל מיוסד על אדני פז. שהדברים אינם בלי בסיס, אלא הכל מיוסד על מקורות. א"כ היכן מצינו שהקב"ה, 'בוחר בשירי זמרה'? התשובה היא, כי נמצא במדרש חז"ל, שכל העוסק בהם, כאילו עוסק נגעים ואהלות. הרי זו הסכמת הקב"ה.

*

גם לגאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זיע"א, היה פשוט לו שהדבר כך.

ב'סדר הרחמים' שאומרים ביום הכיפורים, מובאת פסקא עשה למען וכו', עשה למען קדושת שמך וכו'. אח"כ מוזכרים שם גדולי עולם, עשה למען אברהם ומילתו, עשה למען יצחק ועקידתו וכו'. לוי וחסידותו, יוסף ונזירותו, משה ונבואתו וכו'. יהושע ושירותו, שמואל ואמונתו וכו'. מוזכרים על כל אחד, רק דבר אחד.

מפרש על כך מהרי"ץ בעץ חיים שם [דף קע"א ע"א], הזכירו בכל פרט ופרט, מצוות שהיו חמורות ומעולות בעיניהם, ובעיני היוצר ברוך הוא, להכמיר רחמיו יתברך אלינו.

כי דבר המילה לאברהם אבינו, יקרת-הערך בעיניו יתברך, שהיה זקן, ואפילו הכי לא סירב, אך קיבל עליו בשמחה. וכן עניין העקידה.

לגבי אברהם, הזכיר את 'מילתו', כי לקחו להזכיר את השיא. מה שהכי מסר נפש. בכדי לעורר ולגלגל רחמי שמים עלינו.

יצחק עקידתו וכו'. וכן הלאה.

והנה לגבי דוד כתוב, דוד ושירתו. אצל דוד המלך, המיוחד והמעולה היו השירים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

ואבל יש מקום לדחות זאת, דאף שקריאת תהלים נחשבת כלימוד משנה, מכל מקום מסתברא שנחשבת גם כלימוד מקרא. שהרי ספר תהלים בודאי הוא חלק מן המקרא לעניינים אחרים, כגון לעניין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם על פה, לדעת הסוברים שהאיסור הוא גם בנביאים וכתובים. וזהו שדנו רבוותא היאך קוראים מזמורי תהלים על פה, ולא תירצו מפני שקריאתם נחשבת כלימוד משנה. וכן לעניין מה שאמרו לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד. ואכן יש אומרים שבקריאת פסוקי דזמרה בכל יום, יוצא אדם ידי חובת מקרא, ואכמ"ל. ולא עיינתי בספר אשל אברהם. איתמר.

ובלנ"ד נדבר על כך בשיעור נוסף. יב"ן.]

ישנם עוד כמה גדולים אשר אומרים כך, כגון בספר אגרא דכלה [פרשת שמות דף ב' ע"ד, ד"ה ואלה שמות] וז"ל, הבטיח ה' יתברך לדוד, שיהיה ספרו תהלים חשוב כעוסקים בנגעים ואהלות.

שאלה מהקהל: הוא לא ראה נגד הגר"ח מואלאז'ין, כי הוא מחסידי הבעש"ט.

תגובת מרן שליט"א: בסדר. הוא מהרצ"א מדינאב, אכן זהו בעל הבני יששכר, ושא"ס. גברא רבה. אבל הנני רק מביא רשימה. גם האשל אברהם מבוטשאטש שהזכרתי קודם, הוא מהם. אנשים גדולים, עיין לתלמידו בעל מקדש מעט וגידולי הקדש על הלכות סת"ם.

ועוד לפניו, בספר שו"ת שבות יעקב [חלק ב' סימן מ"ד] – שזה עוד לפני שנהיתה שיטת החסידות, היא עדיין לא היתה בעולם – שכתב בזה"ל, אם רוצה להרבות בתפילה, יוכל לומר תהלים, שהוא כעוסק בתורה וכו'.

וכן כתב בשו"ת מהר"י אסאד [חלק יו"ד סי' שס"ח]. וכן כתב בספר רחמי האב [אות נ"ז], להיזהר מאד באמירת תהלים בכל יום וכו', וכעוסק בנגעים ואהלות וכו'.

וגם בבית המדרש של הגר"א בעצמו. היחידי אשר אומר כמו הנפש החיים, זהו רק בספר שחיבר מהר"ר אברהם אחי הגר"א. וכבר הבאתי לשונו, במילי דאבות פרק ששי דף קפ"ג ד"ה במיעוט שינה.

עכ"פ היה שם אחד בשם מה"ר פינחס מפאלאצק, ר"ל מתלמידי הגר"א, והוא כותב

בא מהרי"ץ ומסביר לנו, מה יש בשירה? מה המיוחד?

הוא אומר, שני דברים. וז"ל, 'ושירתו', שבעיניו יתברך, גדלה מעלת יקר שיריו. כאמרם ז"ל במדרש, לעתיד לבוא מתכנסים עשרה משוררים, ומבקשים לומר שירה. הרי ספר תהלים נתייסד ע"י עשרה. אדם הראשון, משה רבינו, הימן ידותון ואסף וכו', כדאי בב"ב דף י"ד סוף ע"ב.

והקב"ה אומר, כולכם חביבים וערבים עלי – אתם כולכם מצויינים – אלא הניחו לו לבן דוד וישורר, שקולו ערב עלי מכל הקולות. אותו אני בוחר.

דרך אגב, אולי זהו המקור למלים, 'הבוחר בשירי זמרה', שדיברנו קודם. דוקא המזמורים של דוד המלך. וע"ע לקמן.

זהו פירוש אחד שכתב מהרי"ץ שם.

ופירוש שני שמהרי"ץ אומר, זהו נדון דידן, ומצינו עוד שאמרו ז"ל, כל העוסק בספר תלים, כאילו עוסק בנגעים ואהלות.

מהרי"ץ מביא זאת בפשיטות. [מהר"י ונה בפעמון זהב, עבר ע"ז בשתיקה. לא פירש בנ"ד כלום].

גם כבר בספר ראשית חכמה [שער אהבה פרק י'] מובא זאת בזה"ל, עוד אמרו ז"ל, שביקש דוד שיהיו הוגין וקורין בהם, ונוטלים שכר עליהם כנגעים ואהלות, שנאמר יהיו לרצון אמרי פי.

בספר אשל אברהם מבוטשאטש [בסימן רל"ח] כתב, לגבי מה שהמקובלים אומרים שאין לעסוק בלילה במקרא, כי זה מעורר דינים, הוא אומר אבל תהלים אפשר, כי זה כמו לעסוק במשניות. כך הוא מכריע להלכה. אמנם הדבר אינו מוסכם, רבים חולקים על כך, אך לא בגלל שסוב' שלא נחשב התהלים כנגעים ואהלות, אלא מַצְדִּידים אחרים. אבל עכ"פ הוא כותב בזה"ל, יש לומר שאין שום קפידא על אמירת מזמורי תהלים בלילה לכולי עלמא, כיון שקבע ה' יתברך שאמירת תהלים יהיה חשוב כנגעים ואהלות, א"כ הרי זה כלימוד משניות שזמנו בתחילת הלילה וכו'.

תהלים שאני. מקרא לא, אבל חוץ מתהלים, כי תהלים זה כמו נגעים ואהלות.

בהקדמתו לפי' על תהלים בזה"ל, וגם זאת עמדה לי זכותי, ששימשתי את הגאון האמיתי בוצ"ק – בוצינא קדישא – אשר כל הארץ האירה מכבודו, הוא ניהו מרנא ורבנא נ"י ע"ה פ"ה – פאר הדור – מורינו אליהו ז"ל מוילנא וכו', וגם קיבל ממני הגאון הנ"ל ב' ספרים אשר הדפסתי בחייו, בחיבה גדולה ואהבה עזה וישרו בעיניו וכו'.

הנה ביקש דוד המלך ע"ה ממנו יתברך, שכל העוסק בספר הזה, ייחשב לו כאילו עוסק בנגעים ואהלות, לקבל שכר כאילו עסק בגופי תורה, עיין שם. ונעתר לו.

הנה הוא כותב כך במפורש, 'ונעתר לו'.

וכן בספר אור השנים, לבעל ספר הפרדס, אשר חיבר כמה"ר אריה לייב קניגסברג, ויש לו שם הסכמה מהגר"א מוילנא, והוא כותב שם [יום א', דף כ"ח] בזה"ל, הריני מוכן ומזומן לומר תהלים וכו' ויהי רצון שיהא נחשב כאילו עסקתי בנגעים ואהלות, כאשר הבטחת לדוד עבדך ולנו ע"י חכמינו ז"ל. הוב"ד גם בס' והצנע לכת, שבת דף צ"ב.

לכולם פשוט כך. ועוד רבים כהנה וכהנה.

*

אם כן, מה עונים על דברי הגמרא בבבא בתרא? ודאי דוד המלך נענה על מה שביקש. כך מובא בשם גדול אחד. ומפרש הוא את דברי הגמ', דמאחר ודוד זכה לזה ע"י בקשה ותפילה, לא נמנה עם השבעה שנמנים בדברי תנא קמא. כך ראיתי כתוב בשם הרב הקדוש מזידיטשוב.

הוא אומר תשובה חשובה מאד. אמנם כתבו זאת בשמו, בספר שיעורי היום [זילבר, ב"ב שם] דף קמ"א, אבל כנראה לא הוא המקור, עכ"פ לא המקור היחיד.

לפי הפירוש בגמרא הוא אחרת. תנא קמא איננו סובר, שכן שלט בדוד המלך רימה ותולעה. גם הוא מודה שלא שלט. הנדון היא רק, מדוע הוא לא מזכיר זאת? התשובה היא, כי אותם השבעה – אברהם יצחק ויעקב, משה אהרן ומרים ובנימין – הם זכו לכך מבלי לבקש רחמים, אלא הדבר היה מגיע להם בפשיטות, זהו השכר שלהם מהקב"ה. ברם דוד המלך, הוא היה צריך לבקש רחמים. ש"מ כי אם הוא לא היה מבקש רחמים,

הוא לא היה זוכה. הוא זכה לכך, רק בגלל שהוא ביקש רחמים, הוא היה צריך לעשות מאמץ מיוחד. לכן הוא לא מנה אותו. הדבר רק מסביר, למה תנא קמא לא הזכיר גם אותו, אבל זה לא שהוא חולק על כך.

חושבני, כי קשה להתווכח על תשובה כזאת. בהחלט אפשר לקבל אותה.

שאלה מהקהל: אבל א"כ סגנון התירוץ בגמ' היה צ"ל, 'שאני התם' דרחמי הוא דקא בעי. ולא כמו שכתוב, ואידך? 'ההוא' רחמים הוא דקא בעי.

תשובת מרן שליט"א: אתה מדייק יפה. אך הכוונה בזה, שהמתרץ בגמ' עונה למקשה, שאין הבנת הפסוק כדבריו. אתה מבין שדוד המלך אומר שמובטח לו הדבר מהקב"ה שבשרו ישכון לבטח. שויתי י"י לנגדי תמיד וגו' לכן שמח לבי ויגל כבודי, אף בשרי ישכון לבטח. בזכות זאת ששויתי וגו' כי מימיני בל אמוט, אני שמח גם ובטוח שלא ישלוט בבשרי רמה ותולעה, כי כך נאמר לי בנבואה, או ברוה"ק. ע"ז בא המתרץ בגמ' ואומר לו, שאין הפירוש כך, אלא דוד מבקש מהי"ת במיוחד שישכון בשרו לבטח. בקשתו אמנם התקבלה, אך לולא הבקשה לא היה כך, משא"כ לגבי שבעת הצדיקים שהזכיר תנא קמא שגם לולא בקשתם על זאת במיוחד לא שלטה בהם רמה ותולעה.

בדקתי הגירסא גם בעין יעקב, והנה גם שם הנוסח, ותנא קמא? רחמים הוא דקא בעי. ובמדרש הגדול פ' חיי שרה דף שצ"א, ואידך, מאי טעמיה? רחמי הוא דקא בעי. נמצא שהכל הולך אל מקום אחד, כמו בגמרות שלפנינו.

*

אולי בכל זאת אפשר לטעון נגד זה, כי מדברי הגמ' לפני כן, רואים לא כך. הגמ' דנה לפני כן בדבר דומה, ושם בודאי שלא מתפרש ככה. אבל, עכ"פ זה לא סותר.

כתוב בגמ' לפני כן [בבא בתרא דף י"ז ע"א], שלשה לא שלט בהן יצר הרע. אלו הן, אברהם יצחק ויעקב, דכתיב בהו בכל מכל כל. ויש אומרים אף דוד, דכתיב [תהלים ק"ט, כ"ב] ולבי חלל בקרבי.

כך דעת הי"ש אומרים. זאת אומרת, לפי תנא קמא, כן שלט בו היצר הרע.

כתוב? אלא, אם הוא כתוב, מובן שהדבר התקיים. ועייין לקמן.

שאלה מהקהל: כתוב שהוא גם נענש, בגלל שאמר 'זמירות' היו לי חֲקִיף [תהלים קי"ט, נ"ד]. תשובת מרן שליט"א: נכון. גם בזה ישנם דברים עמוקים. זהו ג"כ נושא בפני עצמו. הדבר אינו פשוט. ולמה לא מחקו זאת, אם זה היה מכשול? אין הכי נמי. זאת ראייה, שהדברים אינם כפישוטם.

מה שאמרתי כי דוד נענש בגלל שקרא לדברי תורה 'זמירות', הוא בגמ' סוטה דף ל"ה ע"א, אך כבר רבים הקשו שבכמה מקומות מצינו להיפך, דהיינו שדברי תורה נקראים לשבח בשם זמירות, כגון בעירובין דף יז. ומגילה דף לב. ותוספתא אהלות פרק ט"ו, וכתבו בזה תירוץ וחילוקים, גם אני הקטן בנפלאות מתורתך הפטרת ויקרא ע"פ תהילתי יספרו ד"ה ברם, ואכמ"ל.

וכבר הבאתי בס"ד בשלחן ערוך המקוצר [חלק ד', הלכות התרפאות בדברי תורה, סימן רמ"ח דף תל"א] בזה"ל, מה"טוב ומה"נעים מה שכתב רס"ג בהקדמתו לפירוש תהלים, כי צריך הקורא בו להאמין שמגמת העניין חוזרת לדברי ה'.

כגון כשהוא קורא דברי דוד, חנני י"י כחסדך וגו' [תהלים נ"א, ג'], תכליתו שה' מודיענו שהוא מכפר למי ששב מחטאיו, ומשמיענו זאת בלשון עבד מעבדיו על דרך תפילה.

רס"ג אומר, שצריכים 'לתרגם' זאת. אל תבין רק שדוד המלך כך הוא אומר 'חנני י"י כחסדך', אלא שהשי"ת שם לו את המלים הללו בפה.

ועיקר המגמה לומר, אני אחונן על מי ששב כחסדי, וברחמי הרבים אמחה פשעיו.

וכיוצא בזה, י"י לא גבה לבי ולא רמו עיני [שם קל"א, א'], יתכוין שה' יתברך מצווה אותנו שלא יגבה לבבכם וכו' ע"כ.

התהלים הם דברים ששם הקב"ה לדוד בפה ובכתב. ויש כעין זה גם בהקדמת ספר חזה ציון למה"ר עמנואל חי ריקי, ודיברנו כבר על כך.

שאלה מהקהל: מה החידוש בכך שהתהלים הן מצוות ה' ששם לדוד בפיו, כי הרי מצינו בגטין דף ו: שהקב"ה עסק בעניין פילגש בגבעה, והיה אומר, אביתר בני כך הוא אומר זבוב מצא לה, יונתן בני כך הוא אומר נימא מצא לה.

מה הויכוח כאן?

הפסוק הזה, הוא בתהלים פרק ק"ט. ואיתא בגמרא עבודה זרה דף ד' ע"ב, לא דוד ראוי לאותו מעשה, דכתיב [תהלים ק"ט, כ"ב] ולבי חלל בקרבי. דהיינו, היצה"ר לא היה שולט עליו.

אלא למה עשו? לומר לך, שאם חטא יחיד, אומרים לו כלך אצל יחיד. דהיינו, לפתוח תשובה, כי גם היחיד יכול לחזור ולהתקבל בתשובה. או שישנם בכך עוד עניינים, ולא ניכנס כעת אל הנושא הזה. כגון הכתוב בגמ' סנהדרין [דף ק"ז ע"א], שדוד המלך אמר, לא רציתי שיגידו האנשים שהוא צח, לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדַבְּרֶךָ, תִּזְכֶּה בְּשִׁפְטֶךָ [תהלים נ"א, ו']. במלים אחרות, הוא כן יכול להתגבר על יצרו.

בכל אופן, מהי התשובה של בעל הצד השני. ואידך? צעריה הוא דקא מדכר.

מפרש רש"י, על לבו ממש הוא מתרעם, ואומר שמת בקרבו מרוב צרות. אין המכוון שיצה"ר לא שלט בו, אלא הוא אומר, כ"כ הרבה צרות עברתי, כ"כ היה קשה לי, אז הלב שלו מת מרוב צער. חָלַל בקרבי, לא מלשון חלול וריק, אלא מלשון [דברים כ"א, א'] כִּי יִמָּצָא חָלָל בְּאֶדְמָה, שפירושו הרוג. זהו הפשט. לא שלא שלט בו יצה"ר.

ורבינו גרשום שם [בבא בתרא י"ז], מסביר בצורה קצת אחרת. וזה לשונו, צעריה דמדכר. כלומר זה בקרבו מפחד מאותו מעשה שאירע לו. הלשון קצת מגומגם, אבל הכוונה מובנת כי לפ"ז ולבי חלל בקרבי היינו, שהוא היה כ"כ בצער גדול על העניין הזה של בת"שבע.

פה בודאי לפי תנא קמא, פירושו שכן שלט בו יצה"ר. לא שבגלל זה הוא לא מנה אותו.

ברם, מ"מ זאת איננה ראייה לעניין שאח"ז, במי לא שלטו רמה ותולעה. הדבר אינו מחייב להשוותם. הא כדאיתא, והא כדאיתא.

לגבי מ"ש התוספות על הגמרא ביבמות [דף עט.] שהבאנו, שם כתבו 'שמא ביקש ולא נענה', נראה כי יש להשיב כי סוף סוף זה לא פסוק, שם לא כתובים על כך בפסוקים. משא"כ בנ"ד, את הפסוק הזה 'אף בשרי ישכון לבטח', אפשר היה למחוק אותו מספר תהלים. למה הוא נשאר

תשובת מרן שליט"א: יפה. ועד"ז בחגיגה דף ט"ו ע"ב, לגבי ר' מאיר. אבל אין העניינים דומים. שם מדובר על פירוש וכו', משא"כ כאן זו קביעה שזהו רצון ה' לעשות ולנהוג כך.

והרי כתוב, כי בספר תהלים ישנם חמשה ספרים, שהם מקבילים כנגד חמשה חומשי תורה. היכן שמשה רבינו ע"ה סיים, שם דוד המלך ע"ה התחיל. משה רבינו סיים בפסוק, אשריך ישראל מי כמוך וגו', ודוד המלך התחיל [בפסוק] אשרי האיש.

כיון שנכתב פסוק, אזי זה אמור להתקבל. ואכמ"ל.

[לגבי מה שאמרנו לעיל, כי א"כ אפשר היה למחוק פסוק זה מספר תהלים, העיר ידידנו הרה"ג אח"כ שליט"א בכתב אחרי השיעור בזה"ל, אולי כוונת מעכ"ת שדוד המלך עצמו היה צריך למחוק זאת, כי מי בכוחו למחוק מה שכבר קבע דוד בספרו. אך צריך עיון, וכי מפני שלא נתקבלה תפילתו היה מוחק זאת, הלא תמיד היה חוזר וקורא את מזמורי התהלים, בפרט אותם שהם כלליים ולא על איזה מאורע מיוחד, ותמיד היה מקוה שבעת שתקבל תפילתו זו. ועוד, הלא מצינו תפילות שלא נתקבלו ואעפ"כ נכתבו, כגון תפילת משה להיכנס לארץ ישראל, ובכולן יש לומר שזהו מפני שיש ללמוד מכך איזה לימוד עכ"ל יצ"ו.

ויש להשיב כי תפילת משה רבינו, הכל יודעים שלא נתקבלה, ואין מקום לטעות ממה שנכתבה, כי מפורש בתורה בהיפך. משא"כ גבי נ"ד בדוד המלך. וגם מסתבר לכאורה שיש תפילות שלו, שלא נענו, ולא נכתבו כלל. וכי כל מה שביקש והתפלל, נכתב בתהלים? וכי אלו בלבד היו תהילותיו? עכ"פ בנ"ד בשביל זה הבאתי את דברי רס"ג בנ"ד המאירים כספירים.

*

דרך אגב, לגבי מה שהבאנו לעיל בשם ר"י ברבי יקר, בעניין 'הבוחר בשירי זמרה', היכן מצינו כי הוא בחר? ולתרץ את הקושי, הביא את העניין הזה, של 'כעוסק בנגעים ואהלות'.

ובמקום אחר, לפני כן באותו דף [בתחילת דף ט"ו] הוא כותב תשובה אחרת. וגם מהר"ר דוד אבודרהם [דף ס"ה] הביא זאת. וזהו דבר מעניין,

כי משום מה, הוא – הר"ד אבודרהם – לא הביא את מה שאמרנו מקודם, כעוסק בנגעים ואהלות, אבל רק את העניין דלקמן בזה"ל, 'הבוחר בשירי זמרה', על שם בחרתי בחרתי בשבט הלוי, לפי שאומרים השיר במקדש.

לפי זה יוצא, שאין המקור מוכרח לעניין הזה, שבחר בתהלים שיהיו כעוסק בנגעים ואהלות. לכן הנני מדגיש את הנושא הזה. יש מקור אחר, על שם בחרתי 'בשבט הלוי'. ולמה הוא בחר? כיון שהם אומרים את השיר בבית המקדש, דהיינו מזמורי תהלים.

הבעיא היא, שאין פסוק כזה...

אף אחד לא מצא פסוק כזה, 'בחרתי בשבט הלוי'. וכבר העירו על כך בכמה ספרים. ישנו אמנם פסוק דומה, אבל הוא מדבר על הכהנים, וזה יהיה משפט הפהנים מאת העם מאת זבחי הזבח אם שור אם שֶׁה וגו'. כי בו בחר יי' אלהיך מפל שבטיך לעמד לשרת בשם יי', הוא ובניו כל הימים [דברים י"ח]. המדובר אינו על הלויים.

וישנו עוד פסוק בדברי הימים [א' ט"ו, ב'], שם דוד המלך אומר, כי אם הלוים, כי הם בחר יי' לשאת את ארון יי'. הרי שרק על כך כתוב, לשאת את ארון ברית ה', לא לגבי עניין השירים. הוא הביא זאת בעניין השירים, אולם כאן מדברים על ישתבח, שזה על פסוקי דזמרה.

אולי ממה שכתוב בהמשך, ולשרתו עד עולם, הוא הבין כי זהו השירות. המקב"ה יאיר עינינו.

*

מסקנא, כמעט כל גדולי ישראל – חוץ מהגר"ח מואלאזין, ועוד אחד – סוברים ב'שורה התחתונה', כי מי שקורא תהלים, אכן נחשב כעוסק בנגעים ואהלות. אם כי כבר הדגישו בספרים, כי זהו ביטול תורה באיכות. כמובן, שהאדם לא ישקיע וישקע יותר מדאי בכך, אלא רק כפעם בפעם. ועיין מה שכתבו החיד"א בספרו יוסף תהילות, והפלא יועץ בערך תהלים.

צריך לקרוא תהלים מדי פעם, לעורר ליראת שמים ולדביקות בהקב"ה, אבל העיקר הוא – כך צריך להיות – לעסוק בגופי תורה.

בפרט שיש לנו את אחד מרבתינו הראשונים, רבי יהודה ברבי יקר. ולא עוד, אלא שנראה מדבריו, כי היתה לפניו גירסא אחרת במדרש.

שערי יצחק – השיעור השבועי

לשון המדרש [שומר טוב פרק א'], ועליהם הוא אומר (תהלים י"ט, ט"ו) יהיו לרצון אמרי פי. יעשו לדורות, ויכתבו לדורות, אמרי פי ויחקקו לדורות. ולא יהיו קורין בהם כקורין בספרי מירס – יש אומ' שהכוונה למשורר היוונים הומירוס, ועי' עה"ש אות המי"ם דף רנ"ד ע' מרום – אלא יהיו קורין בהן [והוגין בהן, עי' לקמן] ונוטלין שכר עליהם כנגעים ואהלות, שנאמר יהיו לרצון אמרי פי.

במהדורא המושלמת, וילנא התרנ"ט, דף פ', כתוב בהע' קי"ח שנשמטו כאן בדפוסים שתי מלים, וצ"ל קורין בהם וְהוֹגִין בהן ונוטלים שכר. א"כ משמע שאין העיקר לקרוא, אלא 'הוגים', דהיינו במחשבה ובהבנה. מחשבת הלב, כוונה. לא די בקריאה בעלמא.

אבל השאלה היא, היכן רמוז בפסוק הזה, שזה כנגעים ואהלות? בשלמא הרישא, זה מובן. יעשו לדורות, זהו יהיו לרצון אמרי פי. דוד המלך מבקש, כי מה שאני אומר, יהיו לרצון. וְהוֹגִין לבי' – כפי שאמרנו – 'הוגים בהם'. אבל ונוטלים שכר כנגעים ואהלות? מנלן?

את השאלה הזאת, שאל מהר"ש לניאדו וצ"ל, בעל הכלים, בסוף ספרו כלי חמדה [בהקדמה לחומש בראשית]. הוא שואל כמה שאלות, ובסופו הוא שואל כך, מאי מַעֲלִיּוֹת דנגעים ואהלות, דקאמר ונוטלין שכר כנגעים ואהלות. דהיינו, למה הוא נקט דוקא את שמות המסכתות הללו, מכל שאר ששים המסכתות. וכפי שדיברנו מקודם.

ועוד, היכן רמיזי בקרא, נגעים ואהלות. קטונתי מאד. פלא עצום. ניכר שהוא לא מצא לכך תשובה חלקה, רק בדרך דחיק ואתי מרחיק' ממש. הוא כותב אמנם שתי תשובות, ואינני יודע למה הרחיק נדוד.

וזה לשונו שם, נגעים ואהלות רמוזים בכתוב, כמ"ש י"י צורי וגואלי. כי דרך העולם, כשמזכירים עניין נגעים ומיתה, אומרים רחמנא ליצלן, וכיוצא. ז"ש – זה שאמר – יהיו לרצון אמרי פי, כמו אותם ההלכות על נגעים ואהלות, שהמזכיר אותן אומר קודם י"י צורי וגואלי. צורי, להציל מהנגעים. וגואלי, מאהלות, שהם עסוקות [עוסקות] במתים, כמו ההלכות של

[סמוך להדפסת חוברת זו, ראיתי שמובא כן גם בשם בעל ספר האשכול, במבוא לס' התהלים המפורש, בדף 83. אך לפי הלשון המועתק שם, אינו מוכרח כלל, וצ"ע].

אם-כן, ישנו בסיס ובר נרחב למה שאמרנו בס"ד כי שפיר נהגו בקהילותינו לומר מזמור שיר ליום השבת וגו' בניגון משנה, [וממילא אין לשנות זאת], וכן אחרי מזמור לו' קדיש דרבנן.

שאלה מהקהל: אבל מה נפשך, למה אין אומ' קדיש דרבנן גם אחרי מזמור שיר ליוהש"ב בבלדי?

תשובת מרן שליט"א: על כך כבר דן בהרחבה גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זיע"א, וכתב ע"ז בעץ חיים שם, בדף ק"ה ע"א, המנהג קדמון שאומרים בליל שבת מזמור שיר ליום השבת, ועומד ש"צ ופורס על שמע, ואינו אומר קדיש אחר המזמור וכו'. ואם תאמר, והא נהגים במוצאי שבת לומר אחר קריאת המעלות, קדיש לפני המעריב. י"ל משום דהמעלות לא ניתקנו בשביל תפילת המעריב, לכן אומרים קדיש אחריהם. ולא כן במזמורי שבת וי"ט, שבשביל היום הם באים יעוש"ב.

כוונת מהרי"ץ לאפוקי ממנהג השאמי שאומרים חצי קדיש אחר מזמור שיר ליוהש"ב וגו' לפני ברכו, מלבד מה שכבר אמרו קדיש דרבנן אחרי פרק במה מדליקין. והנה יש מהבלידי שנתחכמו לרחות את הקדיש דרבנן הזה, לאמרו רק לאחר מזמור שיר ליוהש"ב, כדי שיעלה לכאן ולכאן, כעין פשרה.

ידוע לי מפי אאמו"ר וצ"ל שכך נהגו לכל-הפחות בביהכ"נ אחת בעירנו רצאבה בתימן. ושמעתי עוד מפי זקן אחד מהם, כי כן ראה בעצמו המנהג גם בביהכ"נ אלשיך בעי"ת צנעא. ואכן בדקתי ומצאתי שכך רשום בס' רבינו יחיא אלשיך (בני ברק התשע"ג) דף קי"ח, כשגומרין במה מדליקין, אומ' מזמור שליוהש"ב, י"י מלך, ר' חנניא, ואומ' קדיש דרבנן וברכו ע"כ. אבל אצלינו לא הוסיפו י"י מלך, שזה בא מן הספרדים.

*

צריכים לשאול, עוד שאלה.

מהיכן יצא העניין, שזה 'כנגעים ואהלות'?

יצורי וגואלי, שהם כנגעים ואהלות. כהם ממש, יזכור העוסקים בדברי, אלא שיהיו לרצון אמרי פי.

פירוש ב', עוד אפשר לומר, דמדקאמר יהיו לרצון אמרי פי, דייק נגעים ואהלות. דמשמע שהמאמרים של פיו, מלבד העניין מכוון בהם באמרי פיו, שהוא לרצון יהיו, גם המאמרי והאמרי פיו לרצון. והיינו ודאי ששאל שיזכו הקוראים בהם מצד הקריאה, וכנגעים ואהלות שהקריאה בהם זכות לקורא אע"פ שלא יבין. כפי שנגעים ואהלות הן הלכות קשות, אבל בכל זאת מי שקורא יש לו זכות, אז גם פה תהיה לו זכות.

במחכת"ה, ברצוני להגיד פירוש פשוט לכך בעזרתו יתב', שהדבר רמוז במלה 'וגואלי'. כי נגעים ואהלות, זה נוטריקון של צורי וגואלי. איך זה? האות נו"ן הרבה פעמים נופלת, היא חסרה, והאות עי"ן מתחלפת באות אל"ף. נמצא שהאל"ף משמשת לשתיים, גם תמורת העי"ן של נגעים, וגם לאל"ף של אהלות. הה"א נבלעת כמו שמצוי באותיות הגרון אחה"ע, א"נ אותיות אהו"י. וגואלי – נגעים ואהלות. הדבר רמוז במלה הזאת. זהו נוטריקון.

אמנם אנחנו לא יכולים להגיד דברים כאלה מעצמנו, אבל חז"ל אומרים זאת. ואף כי לא פירשו חז"ל בנ"ד שלמדו זאת בדרך נוטריקון, הלא מצינו כמה מאמרים שלא פירשו חז"ל מניין למדו, רק המפרשים ביארו שהדבר נלמד בגזירה שווה וכדומה וכמו שכתב מעכ"ת בכמה מקומות, כל שכן נוטריקון שהוא לימוד פשוט יותר. איתמר.

הדבר מתקבל מאד לפקצ"ד. ואינני יודע, מדוע הוא – מהרשל"נ – כתב כאן פירושים דחוקים מאד? זהו הפשט.

שאלה מהקהל: אולי 'אמרי פי' זה מה שהוא אומר בפה, וזהגיון לבי' זהו דבר שצריכים לחשוב עליו.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אמרנו זאת כבר מקודם. 'קורין בהם, והוגין בהם'. בסדר. אבל נגעים ואהלות, מאן דכר שמיהו? צריכים למצוא איזה קשר וחיבור, היכן הדבר נכנס במלים הללו. שאלה מהקהל: אולי זאת דוגמא בעלמא.

תשובת מרן שליט"א: לא. נגעים ואהלות, זה בדוקא. כפי שאמרנו לעיל, כי הן ההלכות הכי חמורות. לא סתם אמר דוד הע"ה נגעים ואהלות, כי הן הלכות חמורות ועמוקות.

זכורני שהחפץ חיים אמר, כי יש המבקשים לחדד את שכלם ע"י לימוד בס' שאגת אריה, אבל היה עדיף להם להשיג זאת ממסכת נגעים...

המשך השאלה מהקהל: כוונתי לומר, דוגמא בעלמא להלכות חמורות.

תגובת מרן שליט"א: טוב. א"כ הינך חושב, כי אולי הקושיא מעיקרא ליתה. אבל לא נראה לי. בכל אופן שיהיה, כפי שאמרנו, צריך שהדבר יהיה רמוז בתיבות שבפסוק.

הערה מהקהל: יש עוד הרבה נוטריקון מהסוג הזה.

תשובת מרן שליט"א: אכן. זה קצת דומה ל'אל תקרי'. זהו נוטריקון. אמנם כל דרשות אל תקרי, אין בהן אלא שינוי קל מלשון המקרא. מה שאין כן נוטריקון, יש שהשינוי גדול. ולכן נקטו בכל מקום נוטריקון, ולא אל תקרי.

וכגון נ"ד מצינו בספרי פ' מסעי, ובירושלמי תענית פ"ג, פי ה'דס הוא יחניף [במדבר ל"ה, ל"ג] יחון אף. ובגמ' שבת דף קה. א"ב ה'מו"ן גו"ס וגו' [בראשית י"ז, ה'] אָב פְּחוּר חָבִיב וכו', חיי"ת במקום ה"א, כיעו"ש במהרש"א. ועוד שם, פי יר"ט ה'ד'ד' ל'ג'ד'י [במדבר כ"ב, ל"ב] יראה ראתה נטתה, והרי אין נו"ן רק טי"ת. אלא כדקא אמרו שמצוי כי הנו"ן נופלת. ובגמ' מגילה דף כ"ט ע"א, ק'פ'נ'ד'ר'א, א'ד'מ'ק'פ'נ'א ד'ר'י, איעול פ'הא. ובירושלמי פ"ק דערלה, ענקוקלות, ענבים דלקו תלתייהו. הרי כי אף שרוב הנוטריקון המובאים בגמ' שבת שם, הם כעין ראשי תיבות, דהיינו שהמלים כמות שהן, מצינו כי יש בנדון דידן שינוי גדול, וגואלי, נגעים ואהלות.

המשך ביאור דברי הרמב"ם [בהל' לולב] והרב המגיד, בעניין השמחה במצוות. מקור נוסף לכך, כי מה שהרמב"ם הכניס את עניין אהבת ה' עם עניין השמחה, זהו מפני שהשמחה צריכה להיות מתוך אהבת ה'. הערות על מ"ש הגרמ"פ בספרו דברות משה, שהרב המגיד כמו חולק על הרמב"ם בעניין זה, וביאור דברי הרב המגיד עפ"י הגירסא הנכונה ברמב"ם.

נחזור לעניין השמחה במצוות, שפתחנו בתחילת השיעור.

שערי יצחק – השיעור השבועי

השי"ת ולא היתה העבודה בשמחה, לפי שחייב האדם על השמחה בהתעסקו במצות וכו'. ועל כן יעניש בכאן למי שעובד עבודת המצוה כשלא עשה בשמחה יעו"ש. ואם כן צריך לומר דמשום הכי נקט הרמב"ם עבודה גדולה היא, לפי שעשיית המצוות בלא שמחה, עבודה גרידא היא. אבל עשייתן בשמחה, עבודה גדולה היא. ואף דמלשוננו שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוות ובאהבת האל שציוה בהם עבודה גדולה היא, משמע שעצם השמחה היא עבודה גדולה, צריך לומר דלאו דוקא נקט, אלא הכי קאמר, שעשיית האדם את המצוות בשמחה, עבודה גדולה היא. ובלאו הכי לשוננו בלתי ברורה, דממה שכתב שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוות ובאהבת האל שציוה בהם, משמע שישמח בעשיית המצוות, וגם ישמח באהבת האל, והרי לכאורה עיקר כוונתו שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוות, ואהבתו את האל בעשייתן. וכן משמע ממה שסיים, וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול המכובד העובד מאהבה. ועדיין יש לעיין בלשונות הרמב"ם בפרק ג' מתלמוד תורה הלכה י"ג, ובפרק ט' מתשובה הלכה א', ובפרק ו' מיום טוב הלכה כ', ובפירושו למשנה סנהדרין ריש פרק חלק, כיצד ביאר פסוק זה. איתמר.

וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו, חוטא ושוטה. ועל זה הזהיר שלמה ואמר, אל תתהדר לפני מלך. וכל המשפיל עצמו ומיקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול, המכובד, העובד מאהבה. וכן דוד מלך ישראל אמר, ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני. ואין הגדולה והכבוד, אלא לשמוח לפני י"י, שנאמר והמלך דוד מפוז ומכרכר לפני י"י.

כך הוא לשון הזהב שהעלה רבינו הרמב"ם, ובוה הוא מסיים את הלכות לולב.

בא הרב המגיד ואומר, דברי רבינו מבוארים בכמה מקומות בתלמוד.

דהיינו מ"ש הרמב"ם שישמח בעשיית המצוות, יש לכך מקור בכמה מקומות. כנראה הוא מתכוון לגמ' ברכות דף ל"א, פסחים קי"ז ע"א, זהו מה שהבאנו בס"ד בשיעור חיי שרה, כי רבה היה פותח במלתא דבדיחותא, ושם כתוב גם מה שהוא מביא בהמשך, מהגמרא בפרק במה מדליקין, ושבחתי אני את השמחה, זו שמחה של מצוה. וזה מובא אף בגמ' פסחים שם.

כעת מרחיב הרב המגיד, וכותב בזה"ל, ועיקר הדבר הוא, שאין ראוי לו לאדם לעשות המצוות

הרמב"ם בפרק שמיני מהלכות לולב, מביא את עניין השמחה שהיתה בביהמ"ק בחג הסוכות. וזה לשונו [בהלכה י"ב], אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהם, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה, שנאמר ושמחתם לפני י"י אלהיכם שבעת ימים. מתחילים זאת ממוצאי יום טוב הראשון, בכל לילה ולילה, מה שידוע בשם 'שמחת בית השאובה', זהו מושג שהרמב"ם לא מזכיר אותו. נעמוד על כך בעזה"ת ובלא שום נדר בהמשך. מדוע הרמב"ם לא הזכיר 'שמחת בית השאובה', למרות שהדבר מפורש במשנה ובגמרא במסכת סוכה. עכ"פ מאחרי הקרבת תמיד של בין הערביים, שאר היום עם כל הלילה, היתה שמחה גדולה בבית המקדש.

ובהלכה י"ג, והיאך היתה שמחה זו? הַחֲלִיל מכה, ומנגנין בכינור ובנבלים ובמצלתיים, וכל אחד ואחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו. ומי שיודע בפה, בפה. ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפוזין ומכרכרין, כל אחד כמו שידוע, ואומרים דברי שיר ותושבחות וכו'.

ובהלכה י"ד, מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה, הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות. אבל כל העם, האנשים והנשים, כולן באין לראות ולשמוע.

ובהלכה ט"ו כתב הרמב"ם, [ש]השמחה שישמח אדם בעשיית (המצוה) [המצוות], ובאהבת האל שציוה בהן, עבודה גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו, ראוי להיפרע ממנו, שנאמר תחת אשר לא עבדת את י"י אלהיך בשמחה ובטוב לבב.

הרמב"ם נוקט שזאת 'עבודה גדולה', הדבר מקביל ללשון הפסוק 'תחת אשר לא עבד'. זאת עבודה, זהו דבר שצריכים להתאמץ בו. והעונש הוא, מדה כנגד מדה, 'ועבד את אויביו', ישתעבד לאויבים.

[לכאורה עבודה זו שבפסוק, אינה קשורה לעניין השמחה. אלא עשיית המצוות אפילו בלא שמחה, נקראת עבודה. נמצא שכך הוא פירוש הפסוק, תחת אשר לא עשית את המצוות בשמחה. ובהדיא כתב כך רבינו בחיי על הך קרא וז"ל, יאשימנו הכתוב בעבדו

מצד שהן חובה עליו, והוא מוכרח ואנוס בעשייתן. אלא חייב לעשותן, והוא שמח בעשייתן. ויעשה הטוב מצד שהוא טוב, ויבחר באמת מצד שהוא אמת. ויקל בעיניו טרחן. ויבין כי לכך נוצר, לשמש את קונו. וכשהוא עושה מה שנברא בשבילו, ישמח ויגיל. לפי ששמחת שאר דברים, תלויים בדברים בטלים, שאינם קיימים. אבל השמחה בעשיית המצוות, ובלמידת התורה והחכמה, היא השמחה האמיתית. וזהו ששלמה בדרכי מוסרו שיבח שמחת החכמה ואמר, בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני.

הארכתי על כך כבר בס"ד בשיעור הקודם, רק כעת ברצוני לחזק עוד פרט אחד. שאלנו שם, למה הרמב"ם הכניס עם השמחה, את אהבת ה'. לכאורה, אלו שני דברים שונים. יש אהבת ה', שהיא מצות [דברים ו', ה'] **וְאָהַבְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ**, ויש שמחה של מצוות.

והסברנו כי הוא מתכוון, שהשמחה הזאת צריכה להיות מתוך אהבת ה'. דהיינו, אין אלו שני דברים. ולא רק לצרף את עניין אהבת ה'. אלא, השמחה היא במצוה, ובמי שצוה את המצוה. 'באהבת האל שצוה בהן'. והבאנו לכך ראיות.

כעת הנני מוסיף בס"ד מקור נוסף, מהספר ארחות צדיקים בשער השמחה. הוא ג"כ מאריך בכך, וכותב דברים גבוהים ונפלאים בזה"ל, כל העושה המצוות בשמחה, יש לו שכר אלף ידות יותר ממי שהמצוות עליו למשא. אברהם ודוד כל היום כולו היו עוסקים בתורה, ומפארים ומשבחים בשירות ותושבחות לקדוש ברוך הוא להרים קול בשמחה. [בשלמא דוד ידוע, אבל אברהם אבינו היכן מצינו. בגמ' שבמסכת ע"ז שלאברהם אבינו, היו ד' מאות פרקים. יב"ן].

ואז מצליח בכל דרכיו וטוב טעמיו, ושולח רוח הקודש בקרבנו, ולבו שמח ומתמלא אהבת הקדוש ברוך הוא. ונפשו קשורה בגיל, ומגלה לו רזים וחידושים של מעלה, לפי שהיה ירא השם ברוך הוא וישר, ונכנס הטעם בקרבנו. וזהו שאמר שלמה [שיר השירים ה', ו'] **נִפְשִׁי יִצְאָה בְּדַבְּרוֹ. וְתַעֲלֶזְנָה כְּלִיּוֹתִי בְּדַבֵּר שִׁפְתֵיךָ מִיְשָׁרִים** [משלי כ"ג, ט"ז]. וכן אמר דוד [תהלים ק"ג, א'] **בְּרָכִי נִפְשִׁי**, לפי שהנפש ממעלה העולה למעלה.

וכשהיא יודעת עניין סודה, היא תאהב את בוראה, ותסגל מצוותיו. וכאשר תגיע הנפש אל המחיצה והמעלה אשר היא דומה לה, אז תיחדהו במצפוניה ותשתעשע בחדריה, ובכל עת ובכל רגע חושקת אהבתו, וזוכרת אותו בלילה על [יצועו] [יצועה], אז השם ברוך הוא שולח בה חשק השמחה, והלב יבער וידלק מרוב חשק האהבה, כעניין שנאמר [ישעיהו ס"א, י'] **שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בִּי, תִּגַּל נִפְשִׁי בְּאֱלֹהֵי. ואשרי הנפש הזוכה לאותה שמחה.**

להבין כוונתו, צריך להעמיק חקר. עכ"פ לכלל הפחות אנחנו רואים כאן, כי השמחה ואהבת ה', הם אינם שני דברים, אלא שהשמחה צריכה להיות מתוך אהבה, והאחד משפיע על השני.

א"כ הדברים מתחברים עם מ"ש הרמב"ם, וגם עם מ"ש הרב המגיד. כי כאשר הרב המגיד מסביר שם את עניין השמחה, הוא אומר בזה"ל, 'יבחר באמת, מצד שהוא אמת', בעצם אלו המלים של הרמב"ם בפרק עשירי מהלכות תשובה, לגבי אהבת ה'.

הרמב"ם מסביר שם, מה הפירוש 'עובד מאהבה'? וזה לשונו שם, העובד מאהבה, עוסק בתורה ובמצוות, והולך בנתיבות החכמה, לא מפני דבר בעולם. לא מפני יראת הרעה, ולא כדי לירש הטובה, אלא עושה האמת מפני שהוא אמת, וסוף הטובה לבוא בכלל.

אלו בדיוק המלים של הרמב"ם, והנה הרב המגיד הכניס לנו זאת גם כאן.

[ויש להעיר דמלשון מהרח"כ בהלכה י"ד שמחתם תלוייה באהבת ה' וביראתו, ובהלכה ט"ו שכשאדם שמח בהן הוא מראה בזה שהתורה והמצוות חביבים עליו ושהוא אוהב את ה' באמת (וכזאת כתב במקומות נוספים), משמע דהיינו הך. ויותר מדויק, שלא יתכן זה בלא זה. איתמר].

*

הרב המגיד משנה, זהו רבי' וידאל די טולושא [שהיה באיטליה כנז' בספר יוחסין], הסביר לנו כאן את עניין השמחה.

בא הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל בספרו דברות משה [מסכת שבת, דף תקי"ד, הערה פ'], ואומר כאן 'הסתכלות' מפליאה, משהו אשר כבר ברגע הראשון הוא מתמיה. הוא אומר, שהרב המגיד

אלו. לשון 'במקומות אלו, היינו המקומות שציוה לשמוח שם.

ומש"כ המגיד משנה, 'ועיקר הדבר הוא, שאין ראוי לו לאדם לעשות המצוות מצד שהן חובה עליו והוא מוכרח ואנוס בעשייתן, אלא חייב לעשותן והוא שמח בעשייתן, נראה שאינו פירוש על לשון הרמב"ם. דהרי הרמב"ם לא אמר אלא במצוות שצריך לשמוח במעשה ממש, כמו בנגינה ובזמרה וברקידה, כמו שכתב בהלכה י"ג, שזה ליכא בכל המצוות, אלא במצוות פרטיות. אבל המ"מ הא איירי בשמחת הלב בעשיית מצוה, שזה איכא בכל מצוות שעושה האדם.

ופירוש 'ועיקר הדבר' שכתב המ"מ, נראה שהוא על הקרא 'תחת אשר לא עבדת' שהביא הרמב"ם על מצות שמחה במעשים שנתחייבנו ביו"ט ובשמחת בית השאובה, שעיקר הדבר קאי על [כל] המצוות, ואיירי בשמחת הלב.

הוא אומר, שישנם כאן שני דברים.

הרב המגיד מדבר, על שמחת הלב. בכל המצוות. כגון כאשר האדם מתעטף בטלית, ומניח תפילין, הוא צריך שיהיה הדבר בשמחת הלב. הוא אינו עושה אז ניגון ושירים, הוא לא רוקד, אלא שמחת הלב. על כך הרב המגיד מדבר.

אולם הרמב"ם מדבר על שמחת בית השאובה, שזה עם מנגינות וכו'.

א"כ, אתה – המגיד משנה – אינך מסביר את הרמב"ם. כך הוא טוען. ומה שהרב המגיד כתב, 'שעיקר הדבר', הכוונה היא לגבי הפסוק. הרי הרמב"ם הביא את הפסוק 'תחת אשר לא עבדת' את יי', לגבי שמחת בית השאובה, וזאת שמחה במעשה, אבל הרב המגיד בא ואומר, לא. 'עיקר הדבר', הפסוק אינו מדבר על זאת, אלא על שמחת הלב. לא על מה שאתה הרמב"ם אומר.

והוא כעין השגה על הרמב"ם. אבל לא כתב זה בלשון השגה, משום דגם השמחה במעשים במצוות שנתחייבנו לשמוח, נכלל בקרא זה.

דהיינו, המגיד משנה לא דוחה ממש בכך את דברי הרמב"ם לגמרי, אבל בסך הכל ישנה כאן הערה. הרב המגיד בא להעיר כי ישנו כאן משהו שאיננו מדויק בדברי הרמב"ם. כך הוא אומר.

קצת חולק על הרמב"ם. הוא אינו מפרש את הרמב"ם, אלא זאת בעצם כמו השגה על הרמב"ם.

גברא רבא אמר מלתא, אי אפשר לדחות זאת ככה 'בגילא דחיתתא', צריכים לראות את מה שהוא אומר. לעיין בעומק הדברים.

וזה לשונו – לגבי המובא בגמ' שם דף ל: 'שיבחתני אני את השמחה', זו שמחה של מצוה – לכאורה פירוש שמחה של מצוה, הם השמחה במצוות שנצטוונו לעשות בשמחה. דהיינו, אמנם בכל המצוות צריכים לשמוח, אבל ישנן מצוות שצריך לשמוח בהן שמחה מיוחדת.

כגון הכנסת כלה, וכהא דשמחת בית השאובה. וגם כל יו"ט איכא חיוב שמחה, שכתב הרמב"ם בסוף פ"ח מלולב, השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת ה' שציוה בהן, עבודה גדולה היא.

נראה שדילגו פה בהדפסת הספר כמה מלים. דילגו אולי שורה, כנראה בגלל שהיו מלות דומות. נראה שהוא התכוין להביא את דברי הרמב"ם בפרק ששי הלכה י"ז, שם הוא מדבר בעניין שמחת המועדות, ואח"כ הוא מביא את הרמב"ם שאנחנו מדברים עליו, בסוף פרק ח'. אבל הדבר אינו משמעותי. לא זאת הנקודה.

עכ"פ הדברות משה אומר, לשון 'שציוה בהן' – מה שהרמב"ם כתב – היינו שציוה באלו המצוות שציוה לשמוח בהן. מצוות מיוחדות, שעושים אותן בשמחה. כגון, שמחת בית השאובה, ושמחת חתן וכלה. דברים כאלה.

המבין יבין שהגרמ"פ כתב כך, לפי דרכו ושיטתו דלקמן. לכן הוא מקדים זאת. אבל לפענ"ד אין זה הפשט. אלא שציוה לקיים אותן. ואולי סגנון זה מושפע מלשון ערבי שהרמב"ם היה רגיל בו, ולכן נקט ציוה בהן, במובן שכתבנו, כמו שמצוי אצלו וזולתו כיוצא בזה, וכגון הסגנון יש שם שהרמב"ם משתמש בו הרבה בחיבורו, ומובנו האמיתי יש במציאות. וכן יש לו, שכוונתו בכך שיש לו רשות. וכבר הארכנו על כך במקומות אחרים בס"ד, והאמת יורה דרכו.

*

וכן מש"כ – הרמב"ם – אח"כ, וכל המגיס דעתו, וחולק כבוד לעצמו, ומתכבד בעיניו במקומות

אחרי מחכת"ה, נראה לענ"ד כי קשה מאד לקבל את הפירוש הזה. הדוחק עצום מאד. ויש לי שלוש או ארבע הערות על דבריו.

ראשית, לחשוב בכלל על כיוון כזה, שהרב המגיד בא פה לחלוק על הרמב"ם. זה לא שאסור לחלוק על הרמב"ם, או שהרב המגיד אינו חולק על הרמב"ם במקומות אחרים, בודאי דרב גובריה והוא יכול לחלוק על הרמב"ם, וליתר דיוק להכריע כדעת ראשונים אחרים כגון הרמב"ן והרשב"א, אולם זאת איננה דרכו, לכתוב זאת בצורה כ"כ סתומה. שהרי כפי איך שהוא כותב את הדברים, נראה כי הוא בא לפרש את הרמב"ם.

קל וחומר שבספרים הקדושים כתוב, שהרב המגיד הוא משורש נשמתו של הרמב"ם. סוד זה גילה רבינו האר"י למחרת"ו, שהמגיד משנה הוא גלגול – או יש לו ניצוץ – של הרמב"ם. [זה אמרתי בשיעור מזכרונות, וליתר דיוק נביא לשון מהר"ח"ו בשער הגלגולים הקדמה ל"ו [דף מ' ע"א], הרב מגיד משנה, היה לו שייכות וקורבה עם הרמב"ם, ולכן עשה וחיבר ביאור לספר היד יעו"ש, ובהמשך שם מבואר שהרב המגיד עסק כמו הרמב"ם בפילסופיא, ועע"ש בדף מ"ט ע"א, ובדף ס"ה, ובשם הגדולים להחיד"א מערכת גדולים אות וא"ו ד"ה חיבר וד"ה רבינו.

קשה לייחס להרב המגיד, שהוא יכתוב נגד הרמב"ם, כי הוא נאמךביתו של הרמב"ם. הרדב"ז כותב, כי כאשר ישנה מחלוקת בין מפרשי הרמב"ם, אני סומך על הרב המגיד, כי הוא ירד לעיקר שיטתו. כאשר הדבר איננו ברור, מה דעת הרמב"ם, הרב המגיד הוא הכי מוסמך. הוא מבין את הרמב"ם הכי טוב, הוא ירד לעומק דעתו. וליתר דיוק נביא את הלשון הנכתב בזה בש"ד חמד תחילת כרך ששי, כללי הפוס' סימן ז' אות ג', כל מקום שאני רואה מחלוקת בדברי הרב (הרמב"ם), אני סומך על דברי המגיד משנה, שהיה אדם גדול ובקי, ורוב שיטתו היא כשיטת הרשב"א. ועוד, כיון שהוא בא לפרש, דקדק ככל הצורך, עכ"ל הרדב"ז בלשונות להרמב"ם סי' ל"א, הביא דבריו הרב המגיד בישרי לב יצ"ו דף צ"ד אות ה'. וכתב הרב נחלה ליאושע דף כ"ג ע"ד, קשה להעלות על הלב

שאנו מבינים דברי הרמב"ם יותר מהרשב"א והרב המגיד ע"כ. וע"ע שם הגדולים להחיד"א ע' רבינו וידאל.

אמנם האמת היא, שישנו דבר כזה. מצאתי מישהו שכתב כעין נ"ד, שהרב המגיד נגד הרמב"ם, בלי לפרש. זה בספר ברכת אברהם, למהר"ר אברהם בן שלמה טריוויש צרפתי, שהוא היה בדורו של מרן הבית יוסף. הוא כותב לגבי דברי הרמב"ם המפורסמים [בפ"ו מהלכות סוכה הלי"ב], 'כל זמן שיכנס לסוכה, מברך לישיב בסוכה'. ובא הרב המגיד ואומר עליו כך, ראיתי כתוב, דדוקא כשיצא יציאה גמורה לעשות עניינו, ושלא לחזור לאלתר. אבל אם לא יצא אלא לדבר עם חבריו, או להביא דבר לסוכה לצורך שעתו, לא הויא יציאה לחייבו בברכה כשיחזור. ודבר נכון הוא זה. ומכל מקום נהגו שאין מברכין אלא מסעודה לסעודה, והוא כסברת רבינו יעקב ז"ל.

האם הרמב"ם מסכים לכך, או שאינו מסכים לכך?

הוא כותב כך, במגיד משנה כתב קצת נגד סברת הרמב"ם ז"ל וכו'. דאם מביא המגיד משנה נגד דעת הרמב"ם זה העניין דאם יצא לדבר עם חבריו דאין צריך לחזור ולברך, נ"חא. אבל אם הוא כמפרש' דעת הרמב"ם, אולי אין זה נכון וכו'.

אם כוונת המגיד משנה, במה שהביא וראיתי כתוב, שזה נגד הרמב"ם, אזי הדבר בסדר. טוב מאד. נ"חא. אבל אם הוא מפרש את דעת הרמב"ם, אולי זה לא נכון.

למה?

תשמעו את טענתו. אדרבה לכאורה נראה דכיון דכתב הרמב"ם דכל זמן שיכנס לסוכה מברך, חמירא ליה סוכה מסעודה. שהרי לא כתב כאן בסוכה, כמו שכתב שם בסעודה [כדלקמן בסימן קי"ד] ד'חברים שהיו יושבים לאכול, ויצאו לקראת חתן או לקראת כלה, אם הניחו שם זקן או חולה חוזרין למקומן וגומרין סעודתן, וא"צ לברך שנייה'. עד כאן. דכה"ג לא שייך בסוכה, בלתי שעת סעודה לפי הנראה.

זהו היסח הדעת. א"כ ההיפך, גם כאשר יצא יציאה גמורה, צריך אליבא דהרמב"ם לחזור

שערי יצחק – השיעור השבועי

כמדומני שהדבר אינו בגלל זה. ויצאתי לחפש"י
אחר השיעור, ונביא ממ"ש השדי חמד בתחילת
כרך ששי בכללי הפוסקים תחילת סימן ז', הרב
המגיד כשכותב על הרמב"ם בלשון המחבר, ואינו
מכנהו בלשון רבינו, נראה שאין דעתו מסכים לו.
כ"כ הרב יד מלאכי בכללי הרמב"ם אות ד', בשם
הרב הלכה למשה. ומרן חיד"א ב"זעד לחכמים,
הובא בשם הגדולים (במערכת גדולים באות
הוא"ו רבינו וידאל) כתב, דזה בבל יאמר. והעיקר,
דזימנן כותב הכי, וזימנן הכי. ולומר 'מחבר',
אינו זלזול חס ושלום וכו' יעו"ש"ב, ובמ"ש עוד
בס"ד בס' נר יום טוב פרק כ' ד"ה ומובן].

זאת הערה שנייה.

הערה שלישית, א"כ הוא – הרב המגיד – מדבר
בצורה מעורפלת ובעקיפין. הוא היה צריך זאת
לכתוב בצורה ברורה, וכדרכו בקודש. הוא כותב
'עיקר הדבר', והדברות משה מפרש כי הכוונה
על הפסוק. לכאורה, תכתוב זאת במפורש, כל
כה"ג הו"ל לפרושי, כי הפסוק מדבר על כל
המצוות, וזה על שמחת הלב.

הערה רביעית – וכעת זאת כבר קושיא, לא רק
הערה – אם צודק הדברות משה, א"כ לכאורה
חסר ברמב"ם הדין הזה. הרי לדבריו הרב המגיד
בא ואומר, שהפסוק אינו מדבר על שמחה
במעשה, אלא על שמחת הלב. אם כן, היכן הדין
הזה ברמב"ם? חסר הדין הזה. אם הינך מסביר לי,
שהרמב"ם מפרש את הפסוק רק לגבי שמחה
במעשה, כמו שמחת בית השאובה, ועל זה
הפסוק תחת אשר לא עבד וגו', אם על זה
המדובר, ועל כך בא הרב המגיד לומר שהדבר
אינו מדויק, א"כ יוצא שחסר ברמב"ם דין,
שבכל המצוות צריכים לשמוח שמחת הלב.
הרמב"ם לא כתב את הדין הזה, השמיט דין
דאורייתא.

ברם אי משום הא, לא איריא. כי הרמב"ם הזכיר
זאת כבר לעיל מינה בפרק ט' מתשובה הלכה
א', ובפרק ו' מיום טוב הלכה כ'. וא"כ סמך כאן
על מה שכתב שם, כדרכו בקודש דרך כלל
שלא לכפול הדברים.

עכ"פ מ"פ שלושת ההערות הקודמות, האמת
יורה דרכו, והוא עד לעצמו, שהרב המגיד לא
התכוון לכך.

*

ולברך. כמו בדין שבסעודה, אם אדם יצא
באמצע הסעודה לדבר עם חבירו בפתח הבית,
זהו שינוי מקום, ולכן עליו לחזור ולברך.

כך הוא טוען, כי נראה לו שזאת איננה דעת
הרמב"ם.

אבל בכל זאת, לכלהפחות במסקנתו הוא חזר
בו, וכתב בזה"ל, ולקמן בסימן קי"ד כתבתי,
דלא טעה המגיד משנה אפילו אם דבריו הם
פירוש על דברי הרמב"ם.

הוא לא נשאר עם זה, כמו הדברות משה בנ"ד.
ולפי עניות דעתי, קשה אעיקרא להגיד בכל
כה"ג, שהדבר נגד הרמב"ם, או שהוא מפרש את
הרמב"ם. זה גם לא נגד, וגם לא מפרש. הוא –
הרב המגיד – לא כותב נגד, הוא לא התכוון
לחלוק, אלא הוא בא ודן לגבי דבר שהרמב"ם
לא כתב אותו. כי אין דרכו להביא אלא המפורש
במשנה ובגמרא וכדומה, כנודע. הרב המגיד בא
לדון, על מה שראה כתוב וכו', אולם הרמב"ם
לא כתב על זה. מה הרמב"ם סובר? לא כתוב.
אינני יודע מהי דעת הרמב"ם בזה, אין ראיות
בדעתו. המגיד משנה בא לדון לגבי פרט שלא
התפרש ברמב"ם.

ועל כל פנים, המסקנא שלו – של הרב ברכת
אברהם – שהוא אינו חולק, שזה מתאים.

אולם בנדון דידן, הדברות משה בא וקובע,
שדברי הרב המגיד הם כעין השגה על הרמב"ם.
קשה מאד לקבל זאת.

*

דבר שני, כאשר הרב המגיד חולק על הרמב"ם,
הוא כותב זאת בצורה מפורשת. ישנם מקומות
שהוא מביא ראשונים אחרים, וכותב שאיננו
מבין את דעת הרמב"ם, כי נראה שצודקים אלה
שחולקים. הוא כותב זאת בשפה ברורה. לא מחוי
במחוג. הוא לא נמנע. התורה היא אמת, אמת
כתיב בה, לא תגורו מפני איש.

הערה מהקהל: יש אומרים, שאם המגיד משנה
אומר 'המחבר' ולא 'רבינו', ש"מ שאינו מרוצה
מכך.

תגובת מרן שליט"א: נכון. אולם הדבר אינו
נראה לי, אלא שהדבר תלוי באיזו תקופה הוא
חיבר כתב זאת. הוא כתב את ספריו בזמנים
שונים, ובזמן מסויים הוא כתב בסגנון כזה.

מה שגרם את העניין הזה, פשוט ישנו כאן שינוי בגירסא. ישנה טעות בגירסא שלפנינו ברמב"ם, וזה מה שגרם לדברות משה לנטות ולהבין כפי שהוא הבין. וכנראה לפני הרב המגיד, היתה הגירסא הנכונה, אלא שהמדפיסים עיוותו גם בפירושו. זאת איננה רק הגירסא של כתבי היד, אלא גם שלראשונים, כגון הארחות חיים. מביאים את הגירסא הזאת. כנראה הגירסא הזאת היתה גם בפני הרב המגיד, שהיא האמת, ולפי זה העניין מובן בהחלט, מובן טוב.

דהיינו, בספרי הרמב"ם הנפוצים הנדפסים כתוב, השמחה שישמח האדם בעשיית 'המצוה' ובאהבת האל.

הבין מזה הדברות משה, שזה חוזר – שמחת המצוה – כלפי כל מה שאמר הרמב"ם מקודם, בעניין שמחת חג הסוכות. אבל הגירסא של כתב"י, לא 'המצוה', אלא 'המצוות', בלשון רבים. א"כ אדרבה, הרמב"ם פה עובר לדבר על פרט אחר, ולא רק על מה שדיבר מקודם.

ברם, השינוי מתחיל כבר בהתחלת ההלכה, לא 'השמחה' כמו שנכתב, אלא 'שהשמחה'. המדפיסים, לא מצא חן בעיניהם תוספת השי"ן הזאת, נראה היה להם שהיא מיותרת. הם לא התעמקו בזה, להבין זאת. כי בעצם, זה בא להמשיך את מ"ש בהלכה הקודמת, 'מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה, הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות. אבל כל העם, האנשים והנשים, כולן באין לראות ולשמוע'. למה? בא הרמב"ם וממשיך בהלכה הזאת.

לפעמים יש ברמב"ם בכמה מקומות, שהוא מתחיל בעניין חדש, בַּבֵּא חדשה, יש ריוח פיסקא, אבל בכל זאת העניין מקושר להלכה הקודמת.

הרמב"ם בא לנמק, למה זה? התשובה, שהשמחה שישמח האדם בעשיית המצוות, ובאהבת האל, עבודה גדולה היא.

עכשיו הוא עבר לדבר על שמחת הלב. 'שהשמחה, ובעשיית 'המצוות', דהיינו כל

המצוות. כך היה לפני הרב המגיד. וכעת, דברי הרב המגיד ממש מאירים.

בשינויי נוסחאות שברמב"ם מהדורת ר"ש פרנקל מובא בזה"ל, 'השמחה'. בארחות חיים, בכל בו וברוב כתבי היד ודפוסים ישנים, 'שהשמחה'.

כך זה גם בכתב"י שלתימנים, שהם הכי מדויקים ונאמנים, 'שהשמחה'. עוד כתוב שם, 'המצוה'. בכל בו וברוב כתבי היד, 'המצוות'.

יפה.

בעל הדיברות משה, לא ראה את השינוי הזה, את הגירסא הזאת.

וברמב"ם הנדפס על פי כת"י תימן, אין כאן התחלת הלכה, דהיינו מתיבת שהשמחה, אלא הוא המשך ההלכה הקודמת. אך ברמב"ם מהדורת פרנקל, יש כאן שתי נקודות, להורות שהיא הלכה חדשה, כדרכם. ואולי שגגה היא. איתמר.*

[בעניין הקושיות על הדברות משה, אמר מו"ר מרן שליט"א בכהא"י לישנא, גברא רבה אמר מלתא, אי אפשר לדחות בגילא דחיתתא ע"כ. וחשבתי להוסיף בפרט על פי המפורסם כי את שיעוריו שהדפיס ב'דברות' החשיב הגר"מ פיינשטיין הרבה יותר מאשר התשובות שבאגרות, כי יגע ועמל הרבה על השיעורים והכנים שעות רבות, בניגוד לתשובות שבאו אליו בקלות וכמובא בספר דברי הרב (שכטר) עמ' ר"ז ע"ש. וחזיון גדול מצאתי בס"ד לקושיות מו"ר מרן שליט"א שלא יתכן שהרב המגיד יחלוק על הרמב"ם בשתיקה, מן המובא בשו"ת שמחת יהודה (אזולאי) ח"א סימן ב' ריש אות ז', שהאריך במקורות רבים ממרן הבית יוסף בזה, וכגון המובא בב"י יורה דעה סימן קצ"ו בהא"י לישנא, ואם היה סובר הרב המגיד שדעת הרמב"ם לאסור וכו', לא הוה שתיק מלפרושי וכו' ע"כ. ווע"ש עוד במפתחות שבסוף הספר עמ' תפ"א מה שציין לכמה מקומות בספרו. והמקום שצינתי הוא העיקרי].

במה שאסף וקיבץ מו"ר מרן שליט"א מקורות רבים במעלת השמחה בעבודת האלהים, כעת ראיתי בשלמי תודה (פלמן) על מסכת סוכות בפתחה אות ג' [דף ו'] שליקט גם כן מקורות רבים וטובים ומשמחים וכיעו"ש הדברים.

מנאי צעיר תלמידיו, המתדבק בעפר רגליו, המתענג על שיעוריו וספריו,

יהודה בלא"א שי חרזי יצ"ו. בני ברק.

ברוך יהיה, ולעולם יחיה. יישר חיליה לאורייתא, לעילא לעילא מכל ברכתא ותוש'.]

ולבסוף הוא הביא את הפסוק שאמר שלמה המלך, וזהו ששלמה בדרכי מוסרו שיבת שמחת החכמה ואמר, בני אם חכם לבך, ישמח לבי גם אני.

הוא ג"כ זכה לכוון לכך.

בשיעור הקודם הבאתי את דברי מהרש"כ בספרו שם טוב על הרמב"ם, ואזכיר כעת רק דבר אחד. הוא כותב בזה"ל, טעמא דאין עושין אותה שמחה שאר העם, משום ששמחתם תלויה בדבר הנראה למראה עיניהם, הואיל ואינם יודעים דרכי התורה ומצוותיה.

דהיינו, הרמב"ם מסביר, למה לא לתת גם לכל העם לרקוד? התשובה היא, כי הם אינם יודעים לשמוח אל נכון. בבית המקדש – לכל הפחות – צריכים לשמוח את השמחה האמיתית. מי שיודע לשמוח, הם רק הסנהדרין וכו'. אצל האנשים הפשוטים, זאת שמחה חיצונית, לא משהו פנימי. השמחה שלהם היא בדברים שלא מתקיימים זמן רב, או משתנים וכו'.

אבל שמחת גדולי ישראל וכיוצא בהם, היודעים דרכי התורה ומצוותיה, שמחתם תלויה באהבת ה' וביראתו, שהיא שמחה יסודית הקיימת לעולם ולעולמי עולמים. שכן שלמה המלך ע"ה בדרכי מוסרו, שיבת שמחתם ואמר 'ושבחתני אני את השמחה' – זהו מה שחז"ל [בשבת דף ל: ופסחים דף קיז.] דורשים, לגבי הפסוק 'ושבחתני אני את השמחה' – ובה עמי הארץ וכיוצא בהן משתבחים ומתפארים ומתעטרים ושמחים עמהם.

דהיינו, עמי הארץ באים רק לראות את השמחה. אמנם מצד אחד, עמי הארץ אומרים 'מי יתן לי תלמיד חכם, ואנשכנו כחמור', אבל זה רק כלפי חוץ. הם בליבם יודעים את האמת. א"כ הם ג"כ שמחים, כאשר הם רואים את השמחה האמיתית הזאת.

ובהלכה ט"ו הוא כותב כך, השמחה, היא היסוד העיקרי לעסק התורה ולקיום המצוות. שכשאדם שמח בהן, הוא מראה בזה שהתורה והמצוות חביבים עליו, ושהוא אוהב את ה' באמת – הוא כ"כ מאושר שהוא לומד – וכוונתו לשם שמים.

*

והמעניין הוא, שהגאון רבי חיים כסא זצ"ל, אף שהוא ג"כ לא ראה את הגירסא הזאת, אבל הוא הבין והסביר כך מעצמו. הוא לא ידע שהרמב"ם מתכוון לזה. אבל גם הוא הבין כי 'המצווה' היינו 'המצוות'. דהיינו, אין חובה להבין כי 'המצווה', בלשון יחיד. כפי שנאמר [דברים ח', א'] פֶּלַח הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם וגו'. זה חוזר על כל המצוות. על דרך וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמֹר [בראשית ל"ב, ו'] כידוע.

וכמו שהקדמנו, כנראה כך היתה הגירסא בפני הרב המגיד, וכעת דבריו ממש מאירים.

עיקר הדבר הוא, אין פירושו כפי שהבין הדברות משה, שהוא בא לחלוק על הרמב"ם ולהגיד שהפסוק אינו מדבר על כך, אלא 'העיקר' הוא משהו אחר. ההיפך. הרב המגיד בא להשלים, את מה שחסר ברמב"ם. הרמב"ם אומר לנו כמה חשוב עניין השמחה, אבל הוא לא הסביר לנו למה? בא הרב המגיד ומסביר, מהו עיקר הדבר. דהיינו, מהו השורש? מה הטעם והסיבה לכך?

למלה 'עיקר', כמה מובנים. כמה פירושים. למשל, יש י"ג עיקרים. הכוונה ליסודות הדת. ויש עיקר וטפל. ויש כוס של עיקרים. ויש לה מובן שורש. היא מובנת לפי העניין. מתפרשת לקורא ולמעין, לפי המדובר.

המגיד משנה בא להגיד, מהו 'עיקר הדבר'? מהי הסיבה? למה זה? הוא משלים את מה שהרמב"ם החסיר, שהרי הרמב"ם לא הסביר לנו למה.

وهוא אומר, הסיבה לכך היא, כי אין ראוי לו לאדם לעשות המצוות מצד שהן חובה עליו, והוא מוכרח ואנוס בעשייתן. אלא חייב לעשותן, והוא שמח בעשייתן. ויעשה הטוב מצד שהוא טוב, ויבחר באמת מצד שהוא אמת. ויקל בעיניו טרחן. ויבין כי לכך נוצר, לשמש את קונו.

וכשהוא עושה מה שנברא בשבילו, ישמח ויגיל. לפי ששמחת שאר דברים, תלויים בדברים בטלים, שאינם קיימים. אבל השמחה בעשיית המצוות, ובלמידת התורה והחכמה, היא השמחה האמיתית. שאר כל הדברים שבעולם, הם דברים בטלים.

ולפיכך לא תלתה תורתנו הקדושה עבודת ה', אלא בשמחה. וכמו שכתב רבי ז"ל. וכשיזכה האדם לעשות דרכי ה' בשמחה, אזי יזכה לכמה טובות צפונות, בעוה"ז ובעוה"ב, והקב"ה משתעשע ושמח בו.

למרות שגם הוא – מהר"ח כסאר – לא ידע את הגירסא של כתה"י, הוא כמעט לא התעסק עם כתבי היד, רק במקומות בודדים, לכן הוא העתיק ופירש לפי הגירסא שבספרים המצויים. אפילו לגבי נוסחאות התפילות, הוא בכלל התעלם מהכת"י, השאיר זאת כפי שבספרי הדפוס, למרות שזה מאד משובש. וגם בהלכות. אבל בנ"ד הוא זכה והבין כך מעצמו. ווצריך לדעת כי מה שספר הרמב"ם שסביבו שם טוב אינו לפי הנוסחאות המדוייקות, הדבר לא נעשה לבקשתו, אלא מטעם שביארתי שם בהקדמתי לספר קדושה ד"ה מן, יעו"ש. איתמר].

את הגירסא 'שהשמחה' הוא לא ידע, אבל מעניין שהוא הסביר מעצמו כך את הרמב"ם, שדבריו מתפרשים כך. מה שהוא מסביר, זהו מה שהרמב"ם בעצם התכוון. הוא לא היה צריך לכתוב זאת כפירוש מעצמו, אלא רק להגיד שזוהי כוונת דברי הרמב"ם. וכמו שכבר דיברתי בס"ד על כך בשיעור הקודם.

בכל אופן, בסוף הוא כותב כך, כמו שאמר שלמה המלך ע"ה בחכמתו, בני אם חכם לבך, ישמח לבי גם אני.

נראה מזה שהוא הבין, כי כביכול כך הקב"ה אמר. דהיינו, אלו הם דברי הקב"ה, אשר שם אותם בפיו של שלמה. ישנו דבר כזה. ברוח הקודש. או ששלמה המלך מדבר אלינו בשם ה', בני אם חכם לבך, ישמח לבי גם אני.

ישנו קצת הבדל. הרב המגיד ג"כ הביא את הפסוק הזה, אבל ממנו משמע ששלמה המלך מדבר אל הבן שלו, או לתלמיד שלו. כי מי שמעניין בספר שלי, הוא תלמיד שלי. וממדברי מהרח"כ משמע, שהוא מדבר כלפי הקב"ה.

על כל פנים, בצירוף הכל, הדברים הולכים אל מקום אחד.

והדבר מדוייק בלשון הרמב"ם. כאשר הרמב"ם אומר, שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוות וכו', הוא עובר לדבר על כל המצוות, ולכן הוא

אומר שישמח 'אדם'. דהיינו לא כמו שדיברתי מקודם על החסידים ואנשי מעשה, הסנהדרין שהם שרים ומנגנים בבית המקדש. זה רק הם. כעת מסביר הרמב"ם, למה 'שהשמחה', כעת הנני עובר לדבר באופן כללי על כל המצוות, 'שישמח אדם'. כאן הוא כבר מדבר על 'אדם'. להראות שלא רק חסידים ואנשי מעשה, אלא כלל ישראל.

שאלה מהקהל: זה לא בת קול שיצאה, לגבי שלמה?

תשובת מרן שליט"א: נכון. ישנו מאמר חז"ל כזה, לגבי הפסוק בני אם חכם לבך. יפה. צריכים לראות את זה. מדובר שזה בתורת שבח לשלמה המלך. אבל, זה לא הפשט. זהו מדרש, שבעים פנים לתורה. כנראה הם הלכו, לפי פשיטות הפסוקים. צריכים לבדוק זאת.

הערה והתרעה בעניין המכשול בקצת מן האתרוגים התימניים בשנים האחרונות שיהיו עם פיטם.

רציתי לדבר על עוד שני דברים, אבל מפאת קוצר הזמן נדבר לפחות על עניין חשוב אחד, לגבי האתרוג.

זאת הערה, וגם התרעה.

השבוע הראה לי הרב אבהר הי"ו, את האתרוג הזה [שהנני אווזו בידיו]. כולם יודעים, כי לאתרוגים התימנים אין פיטם. מה הפירוש אין? היה פיטם, אבל הוא נושר כשהוא קטן, לכן אין בכך בעיני חסר. אבל בשנים האחרונות, ישנם אשר מרססים את האתרוגים, כי רוצים להדר שיהיה אתרוג תימני עם פיטם, ומוכרים אתרוגים כאלה בשוק. אבל הוא אומר, שהדבר גורם הרבה מכשולות, כי הפיטם הזה חלש, והוא נופל. הפיטמים נופלים, והאנשים אינם יודעים. רואים שאין, חושבים שזה בסדר גמור. לא מסתכלים בכלל על זה. הרי זהו אתרוג תימני, לא צריך להיות לו פיטם. אבל האמת שהיה לו פיטם והוא נפל. הוא אומר, שהוא ראה בקופסא למטה את הפיטמים שנפלו, כי הם נושרים.

רוצים להדר, לעשות שיהיה פיטם, ולבסוף האתרוג פסול. שוד ושבר.

זהו מכשול גדול. אם הדבר כך. דהיינו, באתרוגים התימנים הרגילים, מי שמכיר יודע –

שערי יצחק – השיעור השבועי

צריכים אחת מן השתים. או להפסיק את הריסוס. שהאתרוג התימני ישאר כפי שהוא, שהפיטמא נושרת בקטנותו וזהו. או שיחפשו ריסוס אחר, שיהיה חזק ויציב. אם ישנו דבר כזה. אבל אם לא, החומרא הזאת היא רק מכשול גדול.

*

יש חושבים מקרוב בטעות שעדיף אתרוג מרוקאי, בגלל שנשאר הפיטס. אבל יציבא בארעא וגו', הרי הוא מפוקפק מאד מצד ההרכבה, ובפרט כיום, כמו שדיברנו בס"ד בשנים קודמות.

וסימניך, שראיתי השנה מודעא שמפיצים זאת, תחת מותג אֶבְהֶתְנָא. כך ניקדו. האל"ף בפתח, והבי"ת בשוא נח וכו'. וזו טעות גמורה. כי הרי כוונתם בכך שפירוש ארמית זו היא אבותינו, כל' שאבותינו נהגו ליטלו למצוה, אבל א"כ צריכים היו לנקד אֶבְהֶתְנָא. וכמו בהגדה של פסח, הא לחמא עניא די אכלו אֶבְהֶתְנָא. אלא אגלאי בְּהֶתְתִּיה, שזהו בתרגום פסוק פי י"י אֱלֹהֵינוּ הִדְמָנוּ, וַיִּשְׁקֵנוּ וגו' [ירמיהו ח', י"ד]. הפטרת תשעה באב שחרית], אייתי עלנא תבר אֶבְהֶתְנָא, ואשקנא וכו'. דהיינו הביא עלינו שֶׁבֶר, וביישנו. והשקה אותנו וכו'. פירוש בארמית לשון בושה, כמו שנא' וַאֲדַע פִּי לֹא אֲבוֹשׁ [ישעיהו נ', ז'], ומתרגמי ארי לא אֶבְהֶת. וי"ג אֶבְהֶת.

ראיתי מי שפירש הבעיתנו, לשון בהלה, ולא דק. כי הוא פירש רק לפי דמיון המלים, בחילוף הה"א בעי"ן.

*

הערה מהקהל: אבל הנה ישנה כאן באתרוג הזה קצת בליטה.

תגובת מרן שליט"א: אולי זה קצת התייבש. הרי זה כבר מלפני כחדשיים. אבל רואים כמו עיגול מסביב, סימן שזה התנתק.

השם ברוך הוא ישמרנו ויצילנו מכל מכשול, ושנזכה לקיים לעשות רצונו כרצונו, בשמחה גדולה, בנפש חפצה ובלבב שלם, אכי"ר.

מי שירצה יוכל לראות זאת כאן, הבאתי אותם למי שירצה לעשות השוואה – כי כיון שהפיטס נושר כאשר הוא קטן, לכן זה נסגר, משא"כ פה רואים שישנה גומא ממש. אפשר לראות את ההבדל.

הרה"ג משה שליט"א: הבאנו זאת בשמכם בחוברת ארבעת המינים האחרונה, בפרק א' אות י"ט דף י'. כתבתי כי אבא מארי אמר שזה יותר טוב, אבל אח"כ כאשר הוא ראה – היתה שנה אחת – שנפלו הרבה, אז אמרתם שזאת בעיא.

תגובת מרן שליט"א: דיברנו על זה בשיעור בעבר? לא זכור לי בבירור. אולי העורך יבדוק ויצייג [זה בשיעור מוצש"ק האזינו שנת התשע"ג ושנת התשע"ח, ולך לך התשפ"א]. אבל לא משנה, כנראה צריכים לעורר את העניין הזה שוב, ולפרסם אותו.

ידוע, כי זאת הלכה מפורשת בשלחן ערוך [או"ח סימן תרמ"ח סעיף ז'], ניטל דדו, והוא העץ שעל ראש האתרוג ששושנתו בו, פסול. ומסקנת האחרונים, שאם זאת גומא, אזי האתרוג הוא בודאי פסול. והמגן אברהם אומר, כי גם אם זה נשבר, צריך שיהיה מעל הגומא משהו. אולם באתרוג הזה, גרע טפי, כי ישנה גומא כלפי מטה. בפסקי מהרי"ן [דף קס"ה] מובא על כך (דהיינו מוסיף על דברי הש"ע דלעיל) בזה"ל, צריך הרבה לעיין בזה, שיש אתרוגים שניטל הדד שלהן, ונשאר מקומו חסר.

והבאתי שם [בבארות יצחק ס"ק מ"ה], המציאות כמעט בכל האתרוגים שלנו, שהדד (פטמא) נושר ונופל מעצמו בעודן קטנים ביותר, כמ"ש להלן ס"ק ק"י ד"ה ומכל. ולפיכך מסתברא דמ"ש רבינו המחבר, יש אתרוגים וכו', קאי אסיפא שנשאר המקום חסר, שזה לא בכולן. ומה חשוב חסר לעניין זה, תלוי במחלוקת וכו'. ופלוגתא זו הביא רבינו המחבר בשו"ת, ודעתו נוטה להמגן אברהם וכו'. לא רק אם נשארה גומא, אפי' אם אין גומא, אפי' שזה ממלא את הגומא, צריך שיהיה עוד מעל זה. ואם לאו, האתרוג נחשב חסר.

אם כן לפ"ז, זה בודאי גרוע. חמור מאד.

להצטרפות ל"מנויים לחיים", לקבלת חוברת השיעורים השבועיים היוצאים לאור במהדורא שנייה, מוגהת ומתוקנת, עם הוספות ממרן שליט"א

050-4140741